

İDARİ YARGIDA DAVA AÇMA EHLİYETİ

Mehmet Altundış *

Kamu gücü kullanarak, bireylerin iradelerine ihtiyaç duymaksızın, onların hukuksal statülerinde değişiklik yapma yetkisine sahip İdarenin, geniş anlamda devletin; yaptığı tüm işlem ve eylemlerin yargısal yolla denetlenmesi modern tüm demokrasilerde kabul edilen bir kuraldır.

Hukuk devleti ilkesinin gerçekleşmesinin en büyük şartı ve müeyyidesi olan idarenin yargısal yolla denetlenmesi¹ 19. yüzyılda, Almanya’da hukuk devleti uğrunda yapılan mücadelenin başlıca hedeflerinden olmuştur. Hukuk devleti kavramı, varlığını idare hukukunun doğuşuna ve gelişimine borçludur.² Kendisini hukuka bağlı sayan idarenin, işlem ve eylemlerinin yargısal yolla denetlenmesi, hukuk devletinin olmazsa olmazıdır. Anayasa Mahkemesi de bir kararında; *“Hukuk devletinde, yönetimin tüm eylem ve işlemlerinin hukuka uygunluğu zorunludur. Bu nedenle hukuk devletinin vazgeçilmez koşullarından birisi de idarenin yargısal yolla denetimidir.”* demektedir.³

İdarenin, yargısal denetim mekanizması dışında var olan denetim araçlarıyla denetlenmesi, birey-devlet ilişkilerinde *“uzlaşma”* değil, *“didişme”* esasının kabul edildiği ülkelerde işlerliği olmayan denetim yollarıdır. Bu nedenle, idarenin asıl denetimi, bağımsız ve tarafsız mahkemelerce yapılacak olan, yargısal denetimdir. Bu denetimi harekete geçirmek demokratik kültürün ve bilincin yerleşmesinde de

* Stajyer Avukat, Ankara Barosu

¹ Onar, Sıddık Sami, *İdare Hukuku’nun Umumi Esasları*, 3. Baskı, C. II, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1966, s. 230.

² Azrak, Ülkü, *Hukuk Devleti, İdare Hukuku ve Danıştay*, II. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, İdari Yargının Dünyada Bugünkü Yeri, Ankara-1993, s. 11

³ AYMK, E.1990/40, K.1991/33, RG, 7.2.1992, S. 21135.

önemli bir yere sahiptir.⁴ Esasında insan haklarına saygılı bir idareden beklenen, ilgilisinin başvurusu üzerine, hukuka aykırılığını tespit ettiği işlemleri geri almak, değiştirmek veya düzeltmektir. Maalesef, idare ancak yargısal denetim sonucunda mahkemenin vereceği iptal kararı sonunda yaptığı işlemin hukuka aykırı olduğuna ikna olur.⁵ Bu nedenle, yargısal denetim yoluna başvurmadan, soruna idari yollardan çözüm aramak, hak ihlaline uğrayan bireye, zaman kaybettirmesinin yanında, açacağı davanın süre aşımı nedeniyle reddedilmesi sonucunu dahi doğurabilir.

Bu çalışmada öncelikle TC 1982 Anayasası ve onun getirmiş olduğu idari yargı sisteminin temel özelliklerine yer verilecek, daha sonra idarenin yargısal yolla denetimini harekete geçirebilecek davacıların, çeşitli menfaat gruplarının, idari dava türlerinden olan iptal davasını açarken ne tür bir ehliyeteye sahip olmaları gerektiği ele alınacak ve konuya ilişkin mahkeme kararlarına yer verilecektir.

1. İdari Yargı Denetiminde Uygulanan Sistemler

Bugün anayasal demokrasilerde idarenin yargısal denetimi kabul görmüş durumdadır. Ancak, her ülkenin benimsemiş olduğu yargısal denetim sistemi ve modeli birbirinden farklıdır. Bu farklılığın tarihsel kökeni olabileceği gibi, uzmanlaşma, işbölümü gibi teknik nedenler de olabilir.

⁴ "...katılımcılığı bir görev olarak duyumsayan yurttaşlar, hem görülmekte olan bir dava dolayısıyla kendilerine uygulanabilecek olan demokrasi dışı yasalara karşı her fırsatta anayasaya aykırılık itirazında bulunmalı; hem de devletin kendilerine dayatmaya kalktığı baskıcı karar ve uygulamaları durdurmak ve iptal ettirmek için, yine her fırsatta idare mahkemelerine başvurmalıdırlar. Yargı işlevine bu tür bir katılımacıla sağlanacak demokratik kazancı küçümsemek olanaksızdır...". Bkz., Eroğul Cem, Devlet Yönetimine Katılma Hakkı, Ankara 1991, s. 141.

⁵ "...İdare, hasta ruhlu ve insanlıktan uzak bir varlıktır. Dostluk yoluyla varılabilecek çözümleri reddeder. Didişme konusunda o denli açgözlüdür ki, idare mahkemeleri işten başlarını alamazlar. Yargı yerleri kendisini haksız çıkardığında da, genellikle bu kararları uygulamaktan kaçır. İdari uyumsuzlukların o kadar eski bir tarihi vardır ki, bundan bir zevk mi alıyor diye sorulabilir. Müsaadeye dayanan gücü, sanki en görkemli noktasına, kendisinden isteneni geri çevirdiği zaman ulaşıyor sanılır. Biraz daha cana yakın olamaz mı diye düşünmez bile çünkü böyle bir olasılık onu kahreder". Yazarın eşanlamlı gözüken buna karşılık zıt sözcükleri ustaca kullanarak çok güzel bir Fransızca ile yazmış olduğu bu gözlemden biraz zalim davrandığı düşünülse bile, aslında bu sözlerde büyük bir gerçek payı vardır...". Bkz., Özay İlhan, *Günışığında Yönetim*, İstanbul 1996, s. 307.

İdarenin yargısal yolla denetiminde belli başlı iki sistem kabul edilmektedir. Bunlardan ilki, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada gibi Anglo-Amerikan ve Anglo-Sakson ülkelerinde uygulanan “*yargı birliği*” sistemidir.⁶ Bu sistemde, idarenin yargısal yolla denetiminde görevli mahkemeler, “*adliye mahkemeleridir*”. İdareyi denetleyen ayrıca örgütlenmiş idare mahkemeleri bulunmamaktadır. Bu sistemde, adli ve idari yargı bir bütün teşkil etmektedir. İdarenin yargısal denetiminde kabul edilen ikinci sistem ise, başta Fransa olmak üzere pek çok Kıta Avrupası ülkesinde uygulanan “*idari yargı sistemi*”dir. Bu sistemde, yargı birliği sisteminden farklı olarak idarenin yargısal denetimi için kurulmuş ve adliye mahkemelerinden ayrı bir biçimde teşkilatlanmış idari mahkemeler bulunmaktadır. İdari yargı sistemini benimsemiş ülkelerde, idarenin yargısal denetimini sağlamakla görevli mahkemelerin uyguladığı usul ve kurallar, adliye mahkemelerinin uyguladığı usul ve kurallardan farklıdır.

İdari yargı sistemini benimsemiş olan ülkelerde, idarenin yargısal yolla denetlenmesinde görevli olan mercilerin, kuruluşları ve görevleri yönünden çeşitli tasniflere ayrıldığı görülmektedir.

1. A. Kuruluş Yönünden Farklılıklar

a. Danıştay Biçiminde Örgütlenme

Danıştay biçiminde örgütlenmiş ülkelerde, idarenin yargısal denetiminde, kurulmuş ve örgütlenmiş en yüksek mahkeme “*Danıştay*” adı verilen bir mahkemedir. Danıştay’ın, yüksek mahkeme olarak, yargısal fonksiyonun yanı sıra, tamamen idari nitelikte görevleri de bulunmaktadır. Başta Fransa olmak üzere, Belçika, Yunanistan ve İspanya’da idari yargı sistemi Danıştay biçiminde örgütlenmiştir.

b. Mahkeme Biçiminde Örgütlenme

Mahkeme tipi örgütlenmeye giden ülkelerde, idarenin yargısal denetimiyle görevli kılınan ve “*Yüksek İdare Mahkemesi*” adı verilen mahkemeler bulunmaktadır. Bu örgütlenmeye giden ülkelerin başında Almanya gelmektedir⁷.

⁶ Gözübüyük, A. Şeref, *Yönetişel Yargı*, 17. Baskı, Ankara 2003, s. 3.

⁷ Gözübüyük, s. 10.

1. B. Görevleri Yönünden Farklılıklar

a. Geniş Görevli İdari Yargı Mercileri

İdarenin, idare hukukundan kaynaklanan tüm uyuşmazlıklarında genel görevli kılınan, yargı mercileri “*geniş görevlidir*”. Geniş görevli idari yargı mercileri, idareyi ilgilendiren tüm uyuşmazlıkları kararı bağlar.

b. Dar Görevli İdari Yargı Mercileri:

İdari yargının görev alanın dar tutulduğu Belçika, İtalya gibi ülkelerde idari mahkemelerinin görevi, sadece idari işlem ve eylemlerin hukuka uygunluğunu denetlemekle sınırlıdır⁸. Bu sistemde, idarenin mali sorumluluğunu gerektiren davalar (tam yargı davaları), idari yargı mercilerinde değil, adliye mahkemelerinde görülür ve karara bağlanır.

2. Türk İdari Yargı Sistemi ve Temel Özellikleri

Türk idari yargısını “*idari yargı sistemi*” olarak ele alıp, incelemeye başlamak 1961 Anayasası’yla mümkün olabilmiştir. 1961 Anayasası’nın hazırlanması evresinde İstanbul tasarısı olarak bilinen Anayasa tasarısında, “*mahkeme tipi örgütlenme*” önerilmiş, fakat bu öneri kabul görmemiştir.

1961 Anayasası, idari yargı sistemini, kuruluş yönünden “*Danıştay tipi örgütlenme*” biçiminde düzenlenmişken, görev yönünden benimsediği model, “*Geniş görevli idari yargı sistemi*”dir.

1982 Anayasası dönemine gelindiğinde, Milli Güvenlik Konseyi tarafından bugünkü idari yargı sisteminin üç temel yasal düzenlenmesi yapılmıştır. Bunlar 2575 sayılı Danıştay Kanunu (Da. K),⁹ 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare ve Vergi Mahkemeleri Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (BİİVMHK)¹⁰ ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Hakkında Kanun’dur (İYUK).¹¹

⁸ A.Şeref Gözübüyük/Turgut Tan, *İdare Hukuku, C. II, İdari Yargılama Hukuku*, Ankara 1999, s. 786.

⁹ RG, 20.1.1982, S. 17580.

¹⁰ RG, 20.1.1982, S. 17580.

¹¹ RG, 20.1.1982, S. 17580.

1982 Anayasası'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, idari yargı alanında yeniden bir örgütlenmeye gidilmiştir. Buna göre, idare ve vergi mahkemeleri, Bölge İdare Mahkemeleri bünyesinden ayrılarak, müstakil yargı mercileri haline getirilmiş ve idare mahkemeleri genel görevli idari yargı mercileri olarak kabul edilmiştir. İlk derece mahkemesi olarak görev yapan idare ve vergi mahkemelerinin temyiz merci olarak da Danıştay hem temyiz mahkemesi hem de belli bazı davalara bakan ilk derecede görevli bir mahkeme haline getirilmiştir (AY m. 155). İdare ve vergi mahkemelerinin bazı kararlarına karşı temyiz yolu kapatılmış, bunun yerine itiraz yoluyla Bölge İdare Mahkemelerine başvurma kuralı öngörülmüştür (İYUK m. 45).

Yukarıda kısaca açıklanmaya çalışılan Türk idari yargı sisteminin genel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

a. 1982 Anayasası'nın öngördüğü idari yargı sistemi, kuruluş yönünden hem "Danıştay tipi örgütlenmeyi" hem de, "Mahkeme tipi örgütlenmeyi" içermektedir. Zira ilk derece mahkemesi olarak görev yapan idare ve vergi mahkemeleri yanı sıra, belli bazı davaları ilk derece mahkemesi sıfatıyla inceleyen Danıştay, aynı zamanda temyiz mahkemesidir. Bunun yanı sıra Danıştay'ın salt idari görevleri de bulunmaktadır (Da. K. m. 23/c).

b. Türk idari yargı sistemi, kaynağını doğrudan 1982 Anayasası'ndan almaktadır (AY m. 155). Nitekim Türk Anayasa Mahkemesi de, 1982 Anayasası'nda, adli ve idari yargı sistemi olarak iki yargı düzeninin varlığını açıkça kabul etmektedir.¹²

c. Türk idari yargı sisteminde, idari yargı mercilerinin görev alanı geniş tutulmuştur. Açık bir yasal düzenleme bulunmadıkça, idari bir uyumsuzluk adli yargı mercilerince çözüme kavuşturulamaz. Nitekim Anayasa Mahkemesine göre; "Yasama Organı, ancak haklı neden ve kamu yararının bulunması halinde, idari yargının görev alanına giren bir uyumsuzluğu adli yargının görev alanına dâhil edebilir".¹³

d. Türk idari yargı sistemi, sivil idari yargı-askeri idari yargı şeklinde parçalanmış bir görünüm arz etmektedir. Askeri makamlarca tesis edilmiş olmasa bile, askeri kişileri ilgilendiren ve askeri hizmete ilişkin olan işlem ve eylemlerin yargısal denetiminde görevli mahkeme Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'dir (AY m. 157).

¹² AYMK, E.2003/72, K.2004/24, RG, 29.7.2004, S. 25537.

¹³ AYMK, E.1989/29, K.1990/19. Karar için bkz., <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IPTAL/ITIRAZ/K1990-19.htm>. (Erişim Tarihi: 05.06.2006).

3. Ehliyet Kavramı

Ehliyet, genel olarak hukukta, bir hukuk süjesinin haklara sahip olması, haklarını kullanması, vazife, mükellefiyet ve mesuliyetler yüklenebilmesi hali olarak tanımlanmaktadır¹⁴ Bu tanım, hem “hak ehliyeti” hem de “fiil ehliyeti” tanımını içermektedir. Hak ehliyeti, hak ve borçlara sahip olabilme iktidarındır. Fiil ehliyeti ise, kişinin kendi davranışlarıyla kendi lehine haklar kazanma veya borçlar yaratabilme ehliyetidir.

Yargılama hukuklarında, “ehliyet” denilince, bundan iki husus anlaşılmaktadır. Birincisi bir davada, davacı veya davalı olabilme yeteneğini; yani “*taraf ehliyetini*”, ikincisi bir davayı, davacı veya davalı olarak bizzat veya vekil aracılığıyla takip edebilme, dava için gerekli usul işlemlerini yapabilme yeteneğini, yani “*dava ehliyetini*”. Bu açıdan bakıldığında, taraf ehliyeti, medeni hukuktaki hak ehliyetinin medeni usul hukukundaki büründüğü şekildir. Dava ehliyeti ise, medeni hakları kullanma ehliyetinin, medeni usul hukukundaki büründüğü şekildir.¹⁵

Medeni usul hukukunda, ehliyet konusu Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (HUMK) m. 38’deki atıf uyarınca, Türk Medeni Kanunu’na (TMK) göre tespit olunur (TMK 8 vd). 2577 s. İYUK 31. maddesi ise, ehliyet konusunda, HUMK’a yollamada bulunmaktadır. Bu yollamanın, HUMK’un taraf ve dava ehliyeti konusundaki hükümlerinden, sadece davacı ile ilgili kısımlarına yapıldığını kabul etmek gerekmektedir.¹⁶

a. Davacı Olabilme Ehliyeti

İdari yargıda kimlerin davacı olabileceği sorusuna, 2577 s. İYUK m. 31’deki atıf nedeniyle, HUMK’a göre cevap aranmaktadır. HUMK’un ehliyetle ilişkin 38. maddesi ise, ehliyet konusunda TMK’ya atıf yapmaktadır. TMK 8 vd. incelendiğinde ise, hak ehliyetine sahip her gerçek ve tüzelkişinin, idari yargıda davacı olabileceğini kolaylıkla söyleyebiliriz.

¹⁴ Çelikkol Hüseyin, *İdari Yargıda Ehliyet ve Husumet*, AD, S. 3, 1985, s. 750.

¹⁵ Kuru Baki/ Yılmaz Ejder/ Arslan Ramazan, *Medeni Usul Hukuku*, Ankara 2003, s. 275.

¹⁶ Çelikkol, s. 750.

aa. Gerçek Kişilerin Davacı Olabilme Ehliyeti

Gerçek kişilerde, kişilik çocuğun sağ olarak doğduğu anda başlar. Bu andan, ölüm anına kadar, kişi davacı olma ehliyetine sahiptir. Hatta cenin, sağ ve tam doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü anda, davacı olma ehliyetini kazanır.

Gerçek kişilerde, kişilik ölümle son bulur. Bu nedenle, ölmüş kişi adına dava açılmaz, dava açılmış olması halinde, dava ehliyet yönünden reddedilir. Kişi, dava açarken sağ olmasına karşın, davanın devam ettiği süreçte, ölürse nasıl bir yol izleneceği İYUK m. 26'da düzenlenmiştir. İYUK m. 26'ya göre; Yalnız öleni ilgilendiren davalar, davacının ölümü ile konusuz kalacağından, bu davalara ait dilekçeler iptal edilir. Davacının ölümüyle birlikte, konusuz kalan davalar, özellikle mirasçılara intikali elverişli olmayan hakları ilgilendiren davalardır. Özellikle, davacının şahsıyla doğrudan doğruya ilişkili olan davalar bu niteliktedir. Danıştay'ın, "yalnız öleni" ilgilendiren davalar konusunda verdiği eski tarihli kararlar incelendiğinde, "yalnız öleni ilgilendiren davalar" kavramını dar yorumlama eğiliminde olduğunu görülecektir. Örneğin Danıştay 10. Dairesi'ne göre; "Vatandaşlığın kaybettirilmesi işlemiyle doğrudan menfaat ilişkisi bulunan hakkında, işlem tesis edilen kişinin dava açma konusunda herhangi bir iradesi bulunmadığı halde, doğrudan menfaati olmayan eşinin, kardeşinin veya yakının söz konusu karar hakkında dava açma ehliyeti bulunmamaktadır".¹⁷ Aynı şekilde Danıştay 5. Dairesi'ne göre de; "Bir kamu kurumunda bekçi olarak çalışmakta iken, görevine son verilen kimsenin açtığı iptal davasında, davacının ölmesi üzerine, dava yalnız öleni ilgilendirdiğinden dolayı, dava dilekçesi iptal edilmelidir".¹⁸

Danıştay'ın, yalnız öleni ilgilendiren davalar kavramını, bu denli dar yorumlaması, ölen kişinin mirasçılara yapılan haksızlıktır. Çünkü ölen kişinin, örneğin bir memurun, memuriyetten çıkarma işlemi aleyhine açtığı iptal davasının mahkemece kabul edilmesi halinde, memura yolsun kaldığı mali hakların idarece tazmin yükümlülüğü ortaya çıkacaktır. Bu mali hakların, sadece ölen kişinin şahsıyla ilgili olduğunu iddia etmek mümkün değildir.

¹⁷ Da. 10. D. E.1986/1906, K.1987/769. Karar için bkz. <http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/Danistay/Bilgi/Bankasi> (Erişim Tarihi: 10.06.2006)

¹⁸ Da. 5. D. E.1964/1740, K.1965/110. Karar için bkz., GÖZÜBÜYÜK/TAN, s. 849.

ab. Tüzelkişilerin Davacı Olabilme Ehliyeti

Tüzelkişiler, kanunun öngördüğü kurallara göre kuruldukları anda, yani hak ehliyetlerini kazandıklarında davacı olma ehliyetini kazanırlar. Bu bakımdan tüzelkişiliğin kazanılma anının belirlenmesi, tüzelkişilerin davacı olma ehliyetleriyle yakından ilişkilidir. Bu nedenle, davanın açıldığı tarihte tüzelkişiliğe sahip bir kuruluşun, davanın devamı sırasında tüzelkişiliğini devam ettirip ettirmediği, idari yargı mercilerince, davanın her aşamasında göz önüne alınır.¹⁹ Dava devam ederken, tüzelkişiliği sona ermiş olan bir derneğin açtığı davayı Danıştay 8. Dairesi, ehliyet yönünden reddetmiştir.²⁰ Tüzelkişiliği sona ermiş olan bir tüzelkişi, o andan itibaren dava açma ehliyetini yitirir.²¹

Tüzelkişiliğin bir idari işlemle sona erdirilmiş olması halinde, bu işlem aleyhine açılan davanın, ehliyet yönünden reddedilmeyerek işin esasının incelenmesi gerekmektedir. Aksi halde, tüzelkişiliği hukuka aykırı bir işlemle sona eren tüzelkişinin, söz konusu karar aleyhine yargısal denetim mekanizmasını harekete geçirme hakkı ortadan kaldırılmış olur. Bu durum AY m. 36'da güvence altına alınmış olan hak arama hürriyetinin, idari yoldan ihlali olarak da nitelendirilebilir. Danıştay 12. Dairesi'nin konuya ilişkin bir kararında; *"Cizvit Rahipleri Müessesesi tarafından, Dışişleri Bakanlığı'na yapılan ve tüzelkişiliğin bulunup bulunmadığı yönündeki bir başvurunun, Bakanlıkça tüzelkişilik olmadığı yönündeki işlemin iptali istemiyle açtığı davada, davacı Cizvit Rahipler Müessesesinin, dava açmaya ehil olduğu yolunda bir vesika ibraz etmeksizin, müesseseyi temsil yetkisi olup olmadığı tespit edilemeyen başrahibin vermiş olduğu vekâletnameye müsteniden iki avukat vasıtasıyla açılan dava, ehliyet yönünden reddedilmiştir"*.²²

Danıştay 10. Dairesi de, Enerji, Yol, Yapı, Altyapı, Tapu Kadastro, Kamu Emekçileri Sendikası tarafından açılan bir davada, davacı sendikanın tüzelkişiliği ve hak ehliyeti olduğunu kabul etmiş, ancak sendikanın 4688 sayılı kanuna göre, kendisini uyarlamaması nedeniy-

¹⁹ "...Bu hukuki durum karşısında; feshedilmekle tüzelkişiliği sona eren şirketin medeni haklardan yararlanma ve bu hakları kullanma ehliyeti de son bulacağından, münfeshil tüzelkişiliğin gerek yargı mercilerinde, gerekse diğer resmi merciler önünde temsil edilebileceğinden bahsetmek olanaklı değildir. Dolayısıyla, tasfiyesi tamamlanıp ticaret sicilden silinmek suretiyle hukuk âlemindeki varlığı sona eren şirketin, temyiz dahil yargılamanın hiçbir aşamasında taraf olma ehliyeti de bulunmamaktadır..." Bkz., Da. 7 D. E.2000/7111, K.2003/23, DKD, S. 1, 2003, s. 289; Aynı yönde bkz. Da. 10. D. E.2000/6026, K.2003/5391, DKD, S. 5, 2004, s. 263.

²⁰ Da. 8. D. E.1961/3878. Karar için bkz. Gözübüyük, s. 363.

²¹ Da. 10. D. E.2000/6026, K.2003/5391, DKD, S. 5, 2004, s. 263.

²² Da. 12. D. E.1966/1167, K.1966/2310. Karar için bkz., Gözübüyük/Tan, s. 819.

le, fiil ehliyeti bulunmadığından, davanın ehliyet yönünden reddine karar vermiştir. Davanın temyiz incelemesini yapan, Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu da (DİDDGK) Danıştay 10. Daire kararını onamıştır. Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'na göre "... Anayasa'nın 53. maddesine 4121 sayılı kanunun 4. maddesiyle eklenen fıkra ile kamu görevlilerinin ancak kanunla kurulmalarına cevaz verilecek sendikaların, üyeleri adına yargı mercilerine başvurma, idareyle amaçları doğrultusunda toplu görüşme yapabilmesi esası getirilmiş olup, Anayasada öngörülen Kanun henüz çıkmadığı dönemde kurulan kamu görevlileri sendikalarının tüzelkişiliği ve dava açma ehliyeti Anayasa'da yapılan değişiklik gereğince, Danıştay içtihatlarıyla kabul edilmiş, devamında kamu görevlileri sendikalarının kuruluş, usul ve esaslarını belirlemek amacıyla 12.7.2001 günlü 24460 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu çıkarılmış, kanunun 5. maddesinde sendikaların kurulabilecekleri hizmet kolları düzenlenmiş, geçici 6. maddesinde ise, kanunun yayımı tarihinde faaliyette bulunan kamu görevlileri kuruluşlarının kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren 8 ay içinde kanuna uygun olarak, yeni tüzelkişiliklerini düzenlemişse ve ilk genel kurullarını yapmamış olmaları halinde bu kanunda tanımlanan sendikaların hak ve yetkilerini kullanmayacaklarını öngörmüştür. Davacı sendika, 4688 sayılı kanunun geçici 6. maddesinde öngörülen şartları yerine getirmeyerek kendisini kanuna uyarlamaması nedeniyle Anayasa'nın öngördüğü kanun olan 4688 sayılı kanunun 'cevaz verdiği' kamu görevlileri sendikası niteliğinde olmadığına göre, yine Anayasa hükmü gereği üyeleri adına yargı mercilerine başvurma ve idareyle amaçları doğrultusunda toplu görüşme yapabilme hakkı bulunmamaktadır. Bu nedenle, davacı sendikanın dava açma ehliyeti bulunmamaktadır..."²³

b. Dava Açma Ehliyeti

Dava açma ehliyeti, davacı olabilme ehliyetinden farklı olarak, davayı bizzat veya vekil vasıtasıyla açma ve takip etme ehliyetine verilen isimdir. İdari yargıda, dava açma ehliyetine sahip olabilmek için bir yandan HUMK ve TMK'nın aradığı şartları taşımak, bir yandan da idari yargıda var olan dava türlerine göre aranan diğer şartları taşımak gerekmektedir. Bu anlamda, birinci manada ehliyet "objektif ehliyet", ikinci manada ehliyet "sübjektif ehliyet" denilmektedir.²⁴

Objektif ehliyet, HUMK m. 38'deki atıf dolayısıyla, TMK hükümlerine göre tespit edilmektedir. TMK m. 9'a göre; "Fiil ehliyetine sahip olan

²³ DİDDK, E.2004/2320, K.2004/1949, DD, S. 110, 2005, s. 69.

²⁴ Çelikkol, s. 752.

kimse, kendi fiilleriyle hak edinebilir ve borç altına girebilir". Bu hükümden de anlaşılacağı üzere, fiil ehliyetine sahip her gerçek ve tüzelkişi dava açma ehliyetine sahiptir.

ba. Gerçek Kişilerde Objektif Dava Açma Ehliyeti

Gerçek kişilerde dava açma ehliyetini, fiil ehliyetinde olduğu gibi üç kısımda incelemek gerekmektedir.

bb. Fiil Ehliyeti Tam Olan Kişilerin Objektif Dava Açma Ehliyeti

Fiil ehliyetinin unsurlarından; ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin objektif dava açma ehliyeti tamdır.

bc. Fiil Ehliyeti Sınırlı Olan Kişilerin Objektif Dava Açma Ehliyeti

Ayırt etme gücüne sahip küçük ve kısıtlıların kural olarak dava açma ehliyetleri yoktur. Bunlar adına yasal temsilcileri tarafından dava açılır. Ancak ayırt etme gücüne sahip küçük ve kısıtlıların şahsa sıkı sıkıya bağlı hakların kullanılmasıyla ilgili olan davaları tek başlarına açabilecekleri kabul edilmektedir. Şahsa sıkı sıkıya bağlı olan haklar olarak, kişinin resim, beden ve manevi dünyası üzerindeki haklarını sayabiliriz. İdari yargıda, şahsa sıkı sıkıya bağlı hakların kullanılmasıyla ilgili olarak, "öğrenim hakkı" veya "sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı"nın bu bağlamda düşünülmesi gerekir.

Ayrıca kendisine vesayet makamı tarafından bir meslek veya sanatla uğraşmak için izin verilen vesayet altındaki kimsenin, dava açma ehliyeti bulunmaktadır. Bu nedenle, vesayet altında bulunan bu kimselerin, uğraştıkları bir faaliyetin idari izninin kaldırılması veya iptal edilmesi halinde, tek başlarına idari yargıda dava açabilme ehliyetleri bulunmaktadır.

bd. Fiil Ehliyeti Olmayan Kişilerin Objektif Dava Açma Ehliyeti

Ayırt etme gücü bulunmayan kimselerin fiil ehliyetleri yoktur. Bu kişiler ancak yasal temsilcileri vasıtasıyla dava açabilirler.

be. Tüzel kişilerin Objektif Dava Açma Ehliyeti

Tüzelkişilerde, fiil ehliyetine sahip oldukları anda, yani yetkili organlarını oluşturdukları anda dava açma ehliyetine sahip olurlar.

Tüzelkişiliği bulunmayan adi ortaklığın bu anlamda, dava açma ehliyeti bulunmamaktadır.²⁵ Ancak adi ortaklığın ortaklarından olan birinin, menfaatini etkileyen kararlar için tek başına dava açma ehliyeti bulunmaktadır.²⁶

4. İdari Yargıda Dava Türleri

İdari yargı sistemimizde var olan davalar, 2577 s. İYUK m. 2’de tahdidi olarak sayılmıştır. Buna göre idari dava türleri şunlardır;

a. İdari işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu, maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı, menfaatleri ihlal edilenler tarafından açılan iptal davaları,

b. İdari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan muhtel olanlar tarafından açılan tam yargı davaları,

c. Tahkim yolu öngörülme-yen imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar hariç, kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan her türlü idari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davalar.

Yukarıda sayılan davalar dışında, bir dava çeşidi idari yargı mevzuatımızda bulunmamaktadır.²⁷ 521 s. eski Danıştay Kanunu’nda yer alan “*yorum davası*” ve “*temyiz davası*”, 2577 s. İYUK’da öngörülmemiştir. Bu nedenle, idari yargı sistemimizde, “*tespit*” veya “*yorum*” davası adı altında dava türleri bulunmamaktadır.²⁸

Doktrinde, idari sözleşmelerin hiçbir zaman iptal davasına konu teşkil etmeyeceği iddia edilmektedir. Bu görüşe göre, hiçbir zaman yalnız menfaati ihlal edilenler, hukuka aykırılığı önlemek amacıyla da olsa, idari sözleşmelerin feshini ya da idari bir işlemiş gibi, ida-

²⁵ Da. 7. D. E.2005/1018, K.2005/1227, DD, S. 111, 2006 s. 223; Aynı yönde bkz., Da. 7. D. E.2001/4997, K.2003/555, DKD, S. 2, 2003, s. 252.

²⁶ Da. 10. D. E.2003/3379, K.2003/4036, DKD, S. 3, 2004, s. 286.

²⁷ Gözler, Kemal, *İdare Hukuku*, C. I, Bursa 2003, s. 901. Buna karşılık, “yok hükmünde” olan işlemlere karşı, tespit davası açılabilceği de savunulmaktadır. Bkz., Gözübüyük/Tan, s. 298, Metin Günday, *İdare Hukuku*, 9. Baskı, Ankara 2004, s. 151.

²⁸ Da. 13. D. E.2005/208, K.2005/1561, DD, S. 110, 2005, s. 403.

ri sözleşmelerin iptalini isteyemezler.²⁹ Bu görüşe katılmak olanaklı değildir. Zira idari sözleşme nedeniyle, menfaati ihlal edilen kişiler, sözleşmenin belirli maddelerinin iptali için iptal davası açabilecekleri gibi, şartları olduğu takdirde, tam yargı davası da açabilirler.

5. İdari Yargıda Sübjektif Dava Açma Ehliyeti

İdari yargıda sübjektif dava açma ehliyeti, iptal davalarında aranan “*menfaat ihlali*” şartını ifade etmektedir. Öncelikle, idari yargıda önemi büyük olan iptal davalarının genel özellikleri ele alınacak sonra bu davayı açmada aranan “*menfaat ihlali*” kriteri açıklanmaya çalışılacaktır.

a. İptal Davalarının Genel Nitelikleri

İptal davası, idarenin hukuka aykırı işleminin, idari yargı mercilerince iptal edilmesini sağlayan bir idari dava türüdür. İptal davasının genel nitelikleri şunlardır;

1. İptal davası, idarenin yargısal yolla denetlenmesinde kullanılan en etkili silahtır. Bu nedenle, hukuk devleti ilkesini benimsemiş bir ülkede, iptal davası açma yönünde getirilen sınırlamalar, hukuk devleti ilkesini zedeler.

2. İptal davası, idarenin hukuka aykırı olduğuna inanılan işlemleri aleyhine açılabilir. Bir idari işlemin, yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biriyle hukuka aykırı olduğu hallerde işlem iptal davasına konu teşkil edebilir.

3. İptal davasının konusunu her idari işlem değil, ancak icraî işlemler oluşturur. Yani ilgilisinin hukuksal statüsünde değişiklik getirmeyen idari işlemler, iptal davasının konusunu oluşturmazlar.

4. İptal davası, objektif niteliği ağır basan bir davadır. Bu nitelik iptal davasını, diğer davalardan ayırır. Aslında iptal davası sadece, davacıyı ilgilendirmez. Davacı açtığı iptal davasıyla bir yandan kendi aleyhine sonuç doğuran bir işlemi iptal ettirir, diğer yandan ise, idareyi hukuka uygun davranmaya sevk eder. Bu ikinci sonuç, iptal davasını, davacının kişiliğinden bağımsızlaştırır, hukuk devleti tarafından sahiplenilir konuma getirir.

²⁹ Gözübüyük, s. 277.

5. İptal davası açma imkânının sınırlanması veya tamamen ortadan kaldırılması Anayasaya aykırıdır. Zira Anayasa m. 125/1 uyarınca, *“İdarenin her türlü işlem ve eylemine karşı yargı yolu açıktır”*.

6. İptal davası açılabilmesi için *“kişisel hakkın”* ihlal edilmiş olması gerekmez. Davacının *“menfaatinin ihlal”* edilmiş olması yeterlidir.

7. İptal davası kapsam olarak genişleme eğilimi gösteren bir davadır. İlk zamanlar, birçok yönetsel işlem yargı denetimi dışında tutulmasına karşın günümüzde iptal davasının kapsamı genişlemiştir.³⁰

İptal davası tanımının yer aldığı 2577 s. İYUK m. 2/1-a bendinde, 10.6.1994 tarih ve 4001 sayılı kanun ile yapılan değişiklikle, iptal davasının tanımı şu şekilde değiştirilmiştir; *“İptal davaları, idari işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için, çevre, tarihi ve kültürel değerlerin korunması, imar uygulamaları gibi kamu yararını yakından ilgilendiren hususlar hariç olmak üzere, kişisel hakları ihlal edilenler tarafından açılan davalardır”*. Bu değişikliğin Anayasa’nın 2, 36, 125 ve 142. maddelerine aykırı olduğu savıyla Danıştay 5. Dairesi, Anayasa Mahkemesi’ne başvurmuştur. Yüksek mahkeme, iptal davaları açısından bir dönüm noktası sayılabilecek kararında aynen; *“...idare, özel hukuk kişilerinin sahip olduğu yetkilerin dışında ve üstünde birçok yetkilere sahiptir. İdareye özgü olan bu yetkilerle kişilerin üzerinde, tek yanlı irade açıklaması ile hukuksal etkiler doğuracak eylem ve işlemler yapabilir. Bu işlemlerin yerine getirilmesi için, bir makam ya da merciin yardımına gereksinim olmadan kişiler çeşitli yükümlülükler altına sokulabilirler.*

Öte yandan, idari işlemler yasallık karinesinden yararlanırlar ve bu karine gereği, idari işlemlerin yerindeliği ve hukuka uygun olduğu varsayılır. İdari davalar, idarenin işlem ve eylemlerinin hukuka uygunluğunun yargısal yolla denetlenmesi, kamu hizmetlerinin hukuk kurallarına ve hizmetin gereklerine uygun biçimde yapılmasının sağlanması, kamu hizmetlerinin getirdiği yarar ve zararların bireyler üzerindeki etkilerinin adaletli bir suretle dengelenmesi için vatandaşlara tanınmış bir haktır. İdari davalar, idare hukukuyla birlikte, hukukun üstünlüğü, devletin hukuka bağlılığı ilkesinin sonucu olarak hukuk alanına girmiştir.

İdari yargıda, idari işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu, maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı, menfaatleri ihlal edilenler tarafından açılan davalar biçimde tanımlanan iptal davaları, idarenin

³⁰ Gözübüyük, s. 135.

hukuka uygun davranmasını sağlayarak, hukuk devleti ilkesini gerçekleştiren önemli yollardandır. İptal davası kolay işleyen ve karmaşık olmayan niteliğiyle yargısal bir denetim yolu olarak öngörülmüştür.

İptal davaları ile idari işlemlerin hukuk kurallarına uygunluğu incelenir. Aykırılığın saptanmasında işlem ortadan kaldırılır. Böylece, idarenin hukuk kurallarına uygun şekilde hareket etmesi sağlanarak hukuk düzeni korunur.

İtiraz konusu yasa kuralıyla getirilen “kişisel hak ihlali”, genel, soyut ve gayri şahsi düzenleyici kuralların kişilere uygulanarak somutlaşması ve hukuksal sonuç doğurmasıdır. İdari yargıda kişisel hak ihlali, tam yargı davası açabilmenin ölçütüdür.

Hukuk devleti, insan haklarına saygı gösteren, bu hakları koruyucu, adaletli bir hukuk düzeni kurup sürdürmekle kendisini yükümlü sayan, bütün etkinliklerinde hukuka ve Anayasa’ya uyan, işlem ve eylemleri bağımsız yargı denetimine bağlı olan devlet demektir. Böyle bir düzenin kurulması, yasama, yürütme ve yargı alanına giren tüm işlem ve eylemlerin hukuk kuralları içinde kalması, temel hak ve özgürlüklerin, Anayasal güvenceye bağlanmasıyla olanaklıdır.

İptal davalarının koşullarını belirleme yetkisi kuşkusuz ki, Anayasa’da belirtilen kurallar içinde kalmak koşuluyla özellikle “hukuk devleti” ilkesi ve hak arama özgürlüğüyle çelişmeden, yasa koyucunun takdirindedir. Ancak, devletin hak arama özgürlüğünü daraltan bütün sınırlamaları kaldırması ve bu yolla yargı denetimini yaygınlaştırarak, adaletin gerçekleşmesini sağlama-sı hukuk devleti ilkesine yer veren Anayasa’nın 2. maddesinin gereğidir.

Anayasada Türkiye Cumhuriyeti’nin demokratik hukuk devleti niteliği vurgulanırken, devletin tüm eylem ve işlemlerinin yargı denetimine bağlı olması amaçlanmıştır. Çünkü yargı denetimi, hukuk devletinin “olmazsa olmaz” koşuludur.

İtiraz konusu yasa kuralıyla, idari işlemlere karşı iptal davası açabilmek için, idare hukukunun genel esaslarına aykırı biçimde, idari işlemin davacının “kişisel hakkını ihlal” etmiş olması koşulu getirilerek, hak arama özgürlüğü kısıtlanmış ve birçok işleme karşı dava yolu kapatılmıştır.

İdari yargı denetimini sınırlayan, itiraz konusu kuralın hukuk devleti ilkesi ile bağdaştığı söylenemez. Bu nedenle Anayasanın 2 ve 36. maddelerine aykırıdır, iptali gerekir...”³¹ demektedir.

Yüksek Mahkeme’nin, iptal davası açmada aranan “kişisel hak ihlali”ni hukuk devleti ilkesine aykırı bulurken dayandığı gerekçe-

³¹ AYMK, E.1995/27, K.1995/47, RG, 10.4.1996, S. 2267.

rin, aynen “*menfaat ihlali*” koşulu için de kabul edilerek “*menfaat ihlali*” koşulunun da Anayasa’ya aykırı bulunabileceği dile getirilmiştir.³² Yüksek mahkeme bu kararla, yasa koyucunun müdahale edemeyeceği, deyim yerindeyse, “*zırlı bir özün*” bulunduğunu; bunun da, “*idarenin yargısal denetiminin engellenememesi*” olduğunu ortaya koymuştur. Yani yasa koyucu, idarenin yargısal denetiminin kapsamını genişletebilir, fakat daraltamaz.

Anılan iptal kararı, 10 Temmuz 1996 tarihinde yürürlüğe girmiş olmasına karşılık, bu konudaki yasal boşluk, 8 Haziran 2000 gün ve 4577 sayılı, “*Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile İdari Yargılama Usulü Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*”un 5. maddesiyle doldurulmuştur. Anılan değişikliklerle birlikte, İYUK m. 2/1-a bendine göre, iptal davaları “*İdari işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu, maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı, menfaatleri ihlal edilenler tarafından açılan*” davalar olarak tanımlanmıştır. Bu düzenlemeyle, madde metni, 4001 sayılı kanun ile değiştirilmeden önceki halini almıştır.

İptal davası açılabilmesi için aranan sübjektif ehliyetin “*menfaat ihlali*” olduğu tespit edildikten sonra, şimdi “*menfaat ihlali*” kavramının ne anlama geldiğini belirlememiz gerekmektedir.

Öncelikle tespit edilmesi gereken nokta, menfaat ihlali kavramının, hak ihlali kavramından daha geniş bir anlamı ifade ettiğidir. Bu nedenle menfaati bir yarar veya çıkar olarak düşünmek hatalıdır.³³ İdari yargıda dava açma ehliyetinde aranan menfaat ihlali, davacının

³² Erhürman Tufan, “İdari Yargıda Özel Yetenek Koşulu”, 2000 Yılı İdari Yargı Sempozyumu, <http://www.danistay.gov.tr/Sempozyumlar> (Erişim Tarihi: 30.11.2006).

³³ “...Hak ile menfaat arasında fark vardır. Hak ferdin haiz olduğu bir kudrettir. Yani hak sahibinin başkalarından bir şey talep edebilme kudretidir. Hak hukuken himaye edilir, dava ile teyit olunur ve korunur. Hak sahibi zorla hakkını başkalarını riayet ve hürmet ettirebilir. Hâlbuki alelade menfaat, şahsa tanınmış bir kudret değildir. Bir şahıs alelade menfaatine dayanarak başkalarından bir şey talep edebilmek kudretinde değildir. Alelade menfaat dava hakkı ile teyit olunmamakta ve himaye edilmemektedir. Bir menfaat sahibi zorla menfaatine riayet ve hürmet ettiremez. Bunları bir örnekle açıklayalım. Bir daire kadrosunda münhal bir memuriyet açıldığında o dairede çalışan bir memurun o boş bulunan kadroya terfian tayin edilmesinde menfaati vardır. Zira o mevkie geçmekle bir takım istifadeler temin edecektir. Kendisi yerine hariçten bir başkasının bu memuriyete tayini onun menfaatini ihlal eder. Ancak bu memur, söz konusu olan makama kendisinin getirilmesini talep etmek, tayin istemek kudretinde değildir. Mevzuat onun bu menfaatini korumuş değildir. Hâlbuki memurun işlemiş maaşı üzerindeki menfaati bir haktr. Bu hak hukuken himaye edilmiştir...”. Bkz., Sarıca, Ragıp, *İdari Kaza*, C. I, İstanbul 1949, s. 29-30.

dava konusu yaptığı işlemle arasında kurulabilecek minimum düzeyde de olsa, ilgiyi, alakayı ifade etmektedir. İptal davasıyla bütünleşen “*menfaat ihlali*” kavramının, hak ihlalinden daha geniş bir anlam taşıması, iptal davalarının niteliklerinden sayılan, objektif bir dava olmasıyla doğrudan alakalıdır. İptali talep edilen bir işlemde dolayı, doğrudan bir hak kaybı olmamasına rağmen, eğer kişinin dolaylı olarak etkilenmesi söz konusu olacaksa ve bu onun menfaatinin etkileyecekse, kişinin idari yargıda dava açmasında ehliyeti tamdır. Örneğin, bir ilçe meydanında yer alan parkın veya yeşil alanın, kaldırılarak onun yerine camii yapılmasına dair belediye meclis kararı aleyhine, o ilçede yaşayan herkesin iptal davası açmada ehliyeti tamdır. Çünkü o parkın kaldırılması, o ilçede yaşayan herkesin durumunda etkiler meydana getirecektir. Örneğin, emekli olan bir kişi, her sabah yürüyüş yapamayacak veya bir anne çocuklarını oyun için parka götüremeyecektir. Bu nedenlerle, iptal davalarında, menfaat ihlali kavramı daha geniş bir anlamda düşünülmesi gereken bir kavramdır ve bu nedenle, iptal davaları idarenin yargısal denetiminde etkin bir silah olabilmektedir.

Burada yeri gelmişken yapılan bir hatayı da belirtmek isteriz. Bir idari işlemin “*hukuka aykırı olmasıyla*”, kişinin “*menfaatinin ihlali*” arasında doğrudan bir bağlantı bulunmamaktadır. Davacının, subjektif dava açma ehliyetinin bulunmaması halinde, idari yargı merci işin esasına girmeksizin, davayı ehliyet yönünden reddeder.³⁴ Bu nedenle, işlemin hukuka uygun olup olmadığının tespiti mümkün olmaz. Ayrıca, işlemin hukuka uygun olması halinde de, idari yargı mercii, davacının dava açma ehliyeti olmasına halinde, davayı ehliyet yönünden reddetmez. İşlemin hukuka aykırı olup olmadığı, ancak işin esasına girildikten sonra anlaşılabilir. Davanın esasına girilebilmesi için de; davacının dava açmada “*menfaatinin ihlal*” edilmiş olup olmadığının tespiti zorunludur.

Menfaat ihlalinin ne anlama geldiği konusunda Danıştay kararlarında istikrarlı bir uygulama olduğu söylenemez. Ancak, Danıştay’ın, ehliyetle ilgili kararlarında, eskiden olduğu gibi, yeni kararlarında da, kabul ettiği bazı ölçütler bulunmaktadır. Danıştay’a göre, iptal davası

³⁴ İYUK m. 15/1-b, bendinin açık hükmüne rağmen, ehliyet noksanlığı halinde, “davanın değil”, “dilekçenin” reddedildiğine de rastlanılmaktadır. Belki, bu çözüm tarzı yasa koyucunun iradesine aykırıdır, fakat hak kayıplarının önüne geçilebilmesi için bu tür bir uygulama söz konusu olabilir. Bkz., VDDK, E.1989/140, K.1990/9. Karar için bkz., bkz., [http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/Danistay Bilgi Bankası](http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/Danistay_Bilgi_Bankasi) (Erişim Tarihi: 05.12.2006)

açacak olan kişinin ihlal edilen menfaatin, “meşru”, “kişisel” ve “güncel” bir menfaat olması gerekmektedir.³⁵

aa. Meşru Menfaat:

Meşru menfaat, iptal davasını açan kişinin, hukuka uygun bir korunmadan faydalanmak istemesi anlamına gelmektedir. Meşru menfaatin varlığından söz edebilmek için, menfaatin hukuken ileri sürülebilir olması şarttır.

Meşru menfaatin konu edildiği Danıştay 10. Dairesi kararına konu olan bir olayda; “...Liman İşletmeleri A. Ş. tarafından, 23.1.2002 tarih ve 24649 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan, Kamu İktisadi Teşebbüslerince İşletilen Limanların, Deniz Sınırlarının ve Koordinatlarının Belirlenmesine İlişkin Tebliğin 4, 5, 6, 7 ve 8. maddelerinin iptali ve yürütmesinin durdurulması istemiyle açılan davada, mahkeme, ...Liman İşletmeleri A. Ş.’ye ait olan, ...Limanının, işletme hakkı verilmesine ilişkin Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’nın, 7.4.1997 günlü, 97/13 sayılı kararını iptal eden Trabzon İdare Mahkemesi’nin, 22.4.1998 günlü, E.1997/1068, K.1998/289 sayılı kararı ile, ...Limanının, işletme hakkının verilmesi ve ihale yapılmak suretiyle özelleştirileceğine ilişkin işlemi iptal eden Ordu İdare Mahkemesi’nin 29.12.1998 günlü, E.1998/365, K.1998/177 sayılı kararının, Danıştay 10. Dairesi’nce onandığı; yukarıda anılan Trabzon ve Ordu İdare mahkemelerinin kararlarının gereğinin gecikmeksizin uygulamak zorunda olan Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’nın, ‘özelleştirilmesine karar verip, devir ve teslim işlemleri yapılan kuruluşlarla ilgili olarak verilen yürütmeyi durdurma ve iptal kararları nedeniyle geriye veya ileriye doğru işlem yapılamayacağı’ içerikli, 6.12.1997 günlü, 1997/66 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu kararını dayanarak göstererek, kararların gereklerini yerine getirmediği anlaşılmıştır.

Bu durumda; davacı şirketin, ...Limanının işletmeciliği yapmasına olanak veren işlemlerin yargı kararı ile iptal edildiği halde, Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’nca kararların gerekleri yerine getirilerek, işlem veya eylemler yapmaması nedeniyle, ...Limanının işletmeciliğinin halen sürdürülebildiği dikkate alındığında, sözü edilen şirketin bu sıfatıyla açtığı davadan elde etmek istediği menfaatin, hukuken korunması gereken meşru bir nitelik taşımadığı açıktır. Bu nedenle, davanın ehliyet yönünden reddine, oybirliğiyle karar verilmiştir”.³⁶

³⁵ DİDDGK, E.2004/2163, K.2004/788, DKD, S 6, 2005, s. 38; Da. 7D. E.2000/7111, K.2003/23, DKD, S. 1, 2003, s. 289; Da. 6. D. E.2003/5595, K.2004/179, DKD, S. 4, 2004, s. 181.

³⁶ Da. 10. D. E.2002/1407, K.2002/4320, DKD, S. 1, 2003, s. 397.

Davaya konu olan olayda davacının içinde bulunduğu hukuka aykırı durumun nedeni, kendisinin eyleminden kaynaklanıyorsa da, İYUK m. 28, Mahkeme kararlarının gereklerine yerine getirme yükümlülüğünü, bireylere değil, idareye yüklemiştir. Yani, iptal davası sonucunda verilen kararı, gecikmeksizin yerine getirmek yükümlülüğü idareye aittir. Bu nedenle, idarenin yerine getirmedığı yükümlülüğü nedeniyle, bireylere sorumluluk yüklenemez. Ancak olayda, mahkeme kararını gecikmeksizin yerine getirmek zorunda olan Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, AY m. 138/son fıkrasını ihlal ederek; *“özelleştirilmesine karar verip, devir ve teslim işlemleri yapılan kuruluşlarla ilgili olarak verilen yürütmeyi durdurma ve iptal kararları nedeniyle geriye veya ileriye doğru işlem yapılamayacağı”*na dair 6.12.1997 günlü, 1997/66 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu kararını dayanarak göstererek, *“mahkeme kararlarını yerine getirmedığı”* anlaşılmaktadır. Her türlü mahkeme kararını gecikmeksizin uygulamak zorunda olan, idarenin yükümlülüğünü yerine getirmemesi nedeniyle, bireylerin hak arama özgürlüğünün kısıtlanması, *“meşru”* hiçbir gerekçeyle açıklanamaz.

ab. Güncel Menfaat

Güncel menfaat, davanın açılması sırasında var olan, aktüel ilgiyi, alakayı ifade etmektedir. Davanın açılması sırasında var olan, bu aktüel ilginin, dava sonuçlanıncaya kadar devam edip etmeyeceğine ilişkin olarak Danıştay kararlarında istikrar bulunduğu söylenemez. Danıştay, bazı kararlarında, davanın açıldığı anda var olan, menfaatin yeterli olduğunu, davanın sona ermesine kadar devam etmesinin gerekmediğine karar vermiştir.³⁷ Bazı kararlarında ise, davanın açıldığı sırada var olan, menfaatin, dava sonuçlanıncaya kadar devam etmesinin zorunlu olduğunu karara bağlamıştır.³⁸

ac. Kişisel Menfaat

Kişisel menfaat, kişinin doğrudan kendisiyle ilgili olmayan konularda dava açamaması anlamına gelmektedir. Örneğin, memuriyetten çıkarma cezası almış bir memurun eşinin, bu cezanın iptali için, açtığı davada kişisel bir menfaatinin bulunduğu söylenemez. Danıştay 5. Dairesi'ne göre, *“Danıştay'da dava açabilmek için, dava konusu yapılan*

³⁷ Da. 5. D. E.1986/1099, K.1988/1908. Karar için bkz. bkz., <http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/Danistay/Bilgi/Bankasi> (Erişim Tarihi: 05.12.2006).

³⁸ Da. 6. D. E.1984/233, K.1984/2499, DD, S. 56-57, s. 237.

*idari işlemlerden dolayı davayı açanın, dolaylı veya dolaysız kişisel bir menfaatinin ihlal edilmiş olması gerekir”.*³⁹

Başlarda Danıştay’ın kişisel menfaatin tespitinde daha sınırlayıcı bir uygulama içinde olduğu görülmekteydi. Örneğin Danıştay 10. Dairesi, Erzincan Pamuklu Sanayi İşletmesi’nde çalışan işçilerin, Sümer Holding A.Ş. Erzincan Pamuklu Sanayi İşletmesi’nin özelleştirilmesi yolundaki Özelleştirme Yüksek Kurulu kararının iptali için açtığı davayı, “...işçilerin çalıştığı kurumun özelleştirilmesine yönelik idari tasarruflarla menfaat ilgisi kurulabilmesi için ancak o işletmeye tabi olmaları gerektiği, aksi yaklaşımın idari dava tehdidi nedeniyle idari istikrarı engelleyecek sonuçlar doğuracağı gerekçeleriyle davayı ehliyet yönünden reddeden...” yerel mahkemenin kararını, bozmuştur.⁴⁰

Danıştay 6. Dairesi, “Faaliyet konusu itibariyle şehirleşme ve imarla ilgisi bulunmayan parti il teşkilatının, imar planı yapılmasına ilişkin işleme karşı dava açmasında menfaatinin bulunmadığı, dolayısı ile dava açma ehliyetinin olmadığı sonucuna varmıştır”.⁴¹

Ancak son yıllarda Danıştay’ın kişisel menfaatin tespitinde daha genişletici bir uygulama içine girdiği görülmektedir. Örneğin “İlçe sınırları içinde, eğitim ve öğretime ilişkin konularda idarenin temsilcisi konumunda olan kaymakamın, ilköğretim okulu yapılması için inşaat izni verilmemesi ve okul inşaatının durdurulması yolunda tesis edilen işlemlere karşı iptal dava açmakta menfaatinin bulunduğuna hükmeden”, Danıştay 6. Dairesi, davayı ehliyet yönünden reddeden yerel mahkeme kararını bozmuştur.⁴²

Yine Danıştay 8. Dairesi’ne göre de, “Öğretim üyesi olarak çalışmakta olan davacının, görev yaptığı birimde emekli bir öğretim üyesinin görevlendirilmesiyle ilgili fakülte yönetim kurulu kararının iptali istemiyle, dava açma

³⁹ Da. 5. D. E.1969/4390, K.1970/3355, DD, S. 2, s. 175.

⁴⁰ Da. 10. D. E.1997/2003, K.1997/2445. Aynı yönde bkz., Da. 10. D. E.1997/7246, K.1998/1989. Karar için bkz., <http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/DanistayBilgiBankasi> (Erişim Tarihi: 15.11.2006). Kararın gerekçesinde yer alan “idari dava tehdidi altında, idari istikrarın engellenmesi”, amacı 1982 Anayasası dahil olmak üzere hiçbir mevzuatta yer almamaktadır. Kaldı ki, hukuk devleti ilkesinin kabul edildiği bir ülkede, hukuka aykırı olan idari işlemlerin ortadan kaldırılmayarak, idari istikrarın sağlanması ulaşılması istenen bir hedef olmamalıdır.

⁴¹ Da. 6. D. E.2000/3480, K.2001/4259. Karar için bkz., <http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/DanistayBilgiBankasi> (Erişim Tarihi: 05.11.2006)

⁴² Da. 6. D. E.2001/5614, K.2002/5850. Karar için bkz., <http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/DanistayBilgiBankasi> (Erişim Tarihi: 05.11.2006)

ehliyeti bulunmaktadır".⁴³ Danıştay 5. Dairesi'nin kararına konu bir diğer olayda; "...Üniversitesi Tıp Fakültesi Kütüphanesi'nde memur olarak görev yapan, davacı, 1.derece kadroya atanmak için defalarca başvuruda bulunmuş, ancak bir başka kişi, 1.dereceli yüksekokul sekreterliğine atanmıştır. Davacı, bu atama işleminin iptali için İzmir 3. İdare Mahkemesi'ne başvurmuştur. İzmir 3. İdare Mahkemesi, davayı ehliyet yönünden reddetmiş, ancak Danıştay 5. Dairesi, yerel mahkemenin kararını bozmuştur".⁴⁴

6. Çeşitli Menfaat Grupları Açısından Menfaat İhlali

a. Dernekler

Dernekler, Dernekler Kanunu m. 2/a'ya göre; "Kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzelkişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle, oluşturdukları tüzelkişiliğe sahip kişi topluluklarıdır". Her derneğin bir tüzüğünün bulunması zorunludur.

Dernekler Kanunu m. 4/b'ye göre; "Derneğin amacı ve bu amacı gerçekleştirmek için dernekçe sürdürülecek çalışma konuları ve çalışma biçimleri ile faaliyet alanının" gösterileceği yer almaktadır. Buna göre, derneğin, üyeleri adına veya amacı doğrultusunda dava açma imkânına sahip olabilmesi için, tüzüğünde bu yönde bir düzenlenme bulunması zorunludur.

Danıştay kararları incelendiğinde, dernek üyelerinin çoğunluğunu, hatta tamamını ilgilendiren konularda derneğin, üyeleri adına açtığı davalar ehliyet yönünden reddedilmektedir. Örneğin, Fırıncılar Derneğinin, fırıncıları ilgilendiren belediye meclis kararı aleyhine açtığı iptal davası, Danıştay 6. Dairesi tarafından ehliyet yönünden reddedilmiştir.⁴⁵

Aynı şekilde, Erzurum Arabacılar ve Faytoncular Derneği tarafından, üyeleri adına açılan davada, Danıştay 11. Dairesi, "507 sayılı Esnaf ve Küçük Sanatkârlar Kanunu'nun 22. maddesinin (m) bendinde yer alan, "dernek üyelerinin çalışma konularına giren hususlarda haklarını korumak için resmi ve özel kuruluşlarda gerekli teşebbüslerde bulunmak hük-

⁴³ Da. 8. D. E.2004/3976, K.2005/123, DD, S. 109, 2005, s. 256.

⁴⁴ Da. 5. D. E.2003/4666, K.2004/3214, DKD, S. 6, 2005, s. 149; Aynı yönde bkz., Da. 10D. E.1990/1213, K.1990/1115. Karar için bkz. bkz., <http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/DanistayBilgiBankasi> (Erişim Tarihi: 08.11.2006)

⁴⁵ Da. 6D. E.1952/603, K.1952/2191, DKD, S. 58, s. 215.

mü", derneğe, üyelerinin haklarını korumak için dava açmak yetkisi veren bir hüküm niteliğinde olmadığından, açılan davanın ehliyet yönünden reddine karar vermiştir".⁴⁶

Danıştay 10. Dairesi de, yeni tarihli bir kararında 3.1.2004 tarih ve 25335 sayılı *Resmi Gazete*'de yayımlanan, 2003/6668 sayılı Bakanlar Kurulu kararının iptali istemiyle dava açan derneğin, tüzüğünün, banka mağdurları adına dava açma olanağı tanımadığı ve derneğin meşru, güncel ve kişisel bir menfaatinin etkilenmediğinden bahisle, açtığı davayı ehliyet yönünden reddetmiştir.⁴⁷

Derneğin üyeleriyle ilgili olmayan, doğrudan dernek tüzelkişiliğiyle ilgili olan davalarda ise, derneğin, sübjektif dava açma ehliyeti tamdır. Danıştay 10. Dairesi'nin kararına konu olan bir olayda; *"...İnsan Hakları Derneği tarafından, insan hakları günü olan 10.12.1999 tarihinde yapılması düşünülen konsere izin verilmemesine ilişkin işlemin iptali istemiyle açılan davada, gerek Gaziantep İdare Mahkemesi gerekse Danıştay 10. Dairesi, ehliyet hususunu hiç tartışmamış, davanın esasını incelemişlerdir".⁴⁸*

Vakıflar ise, gerçek ve tüzelkişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülmesiyle oluşan tüzelkişilerdir (TMK m. 101). Vakıflar, vakfın yerleşim yeri mahkemesinde tutulan sicile tescille tüzelkişilik kazanır. Bu andan itibaren, tüzelkişiliklerini ilgilendiren davalarda, davacı olma ehliyetini kazanırlar. Danıştay 10. Dairesi, Kamu İşletmeciliğini Geliştirme Vakfı tarafından *"...Çimento Sanayi Ticaret AŞ'nin satışına ilişkin, Özelleştirme Yüksek Kurulu kararının iptali istemiyle açılan davayı, esastan karara bağlayan, Edirne İdare Mahkemesi'nin kararını, 'davacı vakfın amaçları arasında özelleştirme uygulamalarının izlenmesi ve değerlendirilmesinin bulunması ve iptali istenilen işlemin özelleştirmeye ilişkin olmasının, davacının hukuki statüsü karşısında dava açma ehliyeti kazandırmayacağından' bahisle, bozmuştur".⁴⁹*

⁴⁶ Da. 11. D. E.1973/909, K.1973/1185, DD, S. 21-23, s. 525; Aynı yönde bkz. DDK. E.1985/1885, K.1986/2093. Karar için bkz. Akyürek Akman, Danıştay Kararlarında İptal Davalarının Menfaat İhlali Koşulunun Kişisellik Unsuru, DD, S. 81, Ankara-1991, s. 42.

⁴⁷ Da. 10. D. E.2004/5645, K.2004/6431, DKD, S. 6, 2005, s. 242.

⁴⁸ Da. 10. D. E.2000/5570, K.2003/108, DKD, S. 1, 2003, s. 433.

⁴⁹ Da. 10. D. E.1998/3993, K.1998/7250. Aksi yönde bkz. Da. 10D. E.1998/2251, K.1999/4119. Kararlar için bkz., Karar için bkz., <http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/Danistay/Bilgi/Bankasi> (Erişim Tarihi: 10.06.2006)

b. Sendikalar

Sendika, Sendikalar Kanunu m. 2'ye göre; “İşçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için meydana getirdikleri tüzelkişiliğe sahip kuruluşlardır”.

Sendikalar, Sendikalar Kanunu m. 32/2 uyarınca; “çalışma hayatından, mevzuattan, toplu iş sözleşmesinden, örf ve adetten doğan hususlarda işçileri ve işverenleri temsilen veya adi şirket mukaveleleri ile hizmet akdinden doğan hakları ve sigorta haklarında üyelerini ve mirasçılarını temsilen davaya ve bu münasebetle açtığı davadan ötürü, husumete ehildir”. Danıştay eski tarihli kararlarında, sendikaların, sadece üyelerinden birini ilgilendiren konularda, dava ehliyeti olmadığını içtihat etmiştir.⁵⁰

Danıştay 12. Dairesi'nin yeni tarihli bir kararında ise; “...Sendikası üyesi bulunan davacının 1/8 oranında aylıktan kesme cezasıyla cezalandırılmasına ilişkin işlemin iptali istemiyle, ...Sendikası tarafından açılan davada, İzmir 4. İdare Mahkemesi, 'sübjektif idari işlemlerin belirli kişilere yönelik, somut nitelikli, hukuk alanında yenilik getiren tek taraflı tasarruflar olduğu, olayda kamu görevlisi olan davacının disiplin cezası ile cezalandırılmasına ilişkin sübjektif, birel ve özgül nitelikte bir işlem olduğu, 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu'nun 19/f bendi uyarınca, davacı sendikanın ancak, ortak, ekonomik ve mesleki hak ve menfaatlerin korunması ve geliştirilmesiyle ilgili olarak idarelerle doğacak uyuşmazlıklarda üyelerini yargı organları önünde temsil etme yetkileri bulunduğu, bu durumda sendika üyesi bulunan davacının disiplin cezası ile cezalandırılmasına ilişkin olarak tesis edilen, sübjektif işleme karşı davacı sendikanın dava açma ehliyeti bulunmadığından, davayı ehliyet yönünden reddetmiş, Danıştay 12. Dairesi, yerel mahkemenin kararını onamıştır”.⁵¹

Ancak Danıştay 5. Dairesi, 12. Daire kararının aksine, 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu'nun 19/2-f maddesi uyarınca, sendikaların üyeleri adına dava açabileceğine hükmetmiştir. Danıştay 5. Dairesi'nin yeni tarihli kararında; “...Davacı, Bağımsız Haberleşme, Basın Yayın Hizmet Kolu Kamu Görevlileri Sendikasının, kurucu üyesi olan ve... PTT Merkez Müdürlüğünde geçici olarak görevlendirilmesine ilişkin 20.3.2002 günlü, 3417 sayılı işlemin iptali istemiyle dava açmıştır. Dava-

⁵⁰ Da. 12. D. E.1969/205, K.1970/117, DD, S.2, s. 334.

⁵¹ Ayrıca, davacı vekilinin, “4688 sayılı kanunun 19/f maddesinin yorumlanırken, mahkemenin davayı reddetmek yerine, en azından 2577 s. İYUK m. 15/1-d maddesi gereğince, dilekçe ret kararı vererek, kişinin dava açma hakkının engellenmemesi gerektiğine” ilişkin itirazı da kabul görmemiştir. Da. 12D. E.2003/1891, K.2003/3322, DKD, S. 5, 2004, s. 343; Aynı yönde bkz. Da. 12D. E.2003/5386, K.2004/1556, DKD, S. 6, 2005, s. 317.

yı ilk derecede gören, Sakarya İdare Mahkemesi, 2577 sayılı yasanın değişik ikinci maddesinin 1/a fıkrasındaki, iptal davalarının idari dava türleri arasında sayıldığı; 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu'nun 19/2-f maddesinde, üyelerin idare ile doğacak ihtilaflarında, ortak hak ve menfaatlerinin izlenmesinde veya hukuki yardım gerekliliğinin ortaya çıkması durumunda üyelerini veya mirasçılarını, her düzeyde ve derecedeki, yönetim ve yargı organları önünde temsil etme veya ettirmenin, dava açmanın ve bu nedenle açılan davalarda taraf olmanın, sendika ve konfederasyonların yetki ve faaliyetlerinden olduğunun hükme bağlandığı; bu iki yasa maddesinin birlikte değerlendirilmesinden, kamu görevlileri sendikalarının, kuruluş ve amaçlarına uygun olarak yasada tanımını bulan üyelerinin ortak ekonomik, sosyal ve mesleki hak ve menfaatlerinin korunması noktasında dava açma ehliyetlerinin mevcut olduğu, tek tek üyelerinin şahsi menfaatlerini ilgilendiren işlemlerle ilgili olarak dava açma ehliyetlerinin, hukuki yardımda bulunma yetkilerinin olduğu sonucuna varıldığı, dava konusu uyuşmazlıkta, dava, davacı sendikanın kurucu üyesi olan'ın geçici olarak görevlendirilmesine ilişkin işleme karşı, davacı sendika vekili tarafından açılmış ise de, söz konusu işlem doğrudan davacının şahsi menfaatini ilgilendirdiğinden, davanın bizzat menfaati ihlal edilen...tarafından veya adı geçence yetkilendirilmiş avukatça açılması gerektiği; bu durumda dava açma ehliyeti bulunmayan sendikanın açmış olduğu bu davanın esastan incelenmesine olanak bulunmadığı gerekçeyle, 2577 s. İYUK m. 15/1-b maddesi uyarınca, davanın ehliyet yönünden reddine karar vermiştir". Davanın temyiz incelenmesini gerçekleştiren, Danıştay 5. Dairesine göre ise; "...4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu'nun 19/2-f maddesinde, sendikaların, idare ile doğacak ihtilaflarında, üyelerini yargı organları önünde temsil etme veya ettirme, dava açma ve açılan davalarda, taraf olma durumlarının, "hukuki yardım gerekliliğinin" ortaya çıkması durumunda, sendikaların üyeleri adına dava açabileceklerini açıkça hükme bağlamış olması karşısında, Sakarya İdare Mahkemesi'nin aksi yöndeki, yorumuna katılmaya hukuken olanak bulunmamaktadır".⁵²

Konuya ilişkin, Danıştay 11. Dairesi'nin içtihadı da, 12. Daire içtihadı yönündedir. Danıştay 11. Dairesi'nin yeni tarihli bir kararında, "...Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü'nde sahne marangozu olarak çalışan davacı adına, Kültür ve Sanat Emekçileri Sendikası tarafından, davacının 527 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 12. maddesi ile 657 sayılı kanuna eklenen ek geçici 16. madde hükümlerinden yararlandırılması, puan esasına göre belirlenen sözleşme ücretinin, 6388 sayılı kanunun emekli keseneğine esas intibak unvanına göre belirlenmesi isteminin reddine ilişkin işlemin iptali davasında, İstanbul 1. İdare Mahkemesi, davayı işin esasına gi-

⁵² Da. 5. D. E.2002/3906, K.2003/985, DKD, S. 5, 2004, s. 179.

rerek incelemiş, davanın kısmen kabul, kısmen reddine karar vermiştir. Temyiz incelemesi yapan, Danıştay 11. Dairesi, "...4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu'nun 19/2-f maddesinde, sendika ve konfederasyonların, kuruluş amaçları doğrultusunda üyelerinin idare ile ilgili doğacak ihtilaflarında, ortak hak ve menfaatlerinin izlenmesinde veya hukuki yardım gerekliliğinin ortaya çıkması durumunda üyelerini veya mirasçılarını her düzeydeki ve derecedeki yönetim ve yargı organları önünde temsil edeceği veya ettireceği, dava açabileceği ve bu nedenle açılan davalarda, taraf olabileceği kuralı getirilmiştir. Yukarıda belirtilen kanun hükmü uyarınca, sendika ve konfederasyonların sadece üyelerinin ortak hak ve menfaatlerinin korunması amacıyla üyelerini temsile yetkili olduğu ve üyeleri adına bu amaç doğrultusunda, dava açabileceği, bu yetkinin üyelerinin bireysel davalarını kapsamadığı açıktır. Bu nedenle, davacı adına Kültür ve Sanat Emekçileri Sendikası tarafından açılan davanın ehliyet yönünden reddi gerekmektedir".⁵³

4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu'nun 19/2-f maddesi incelendiğinde, sendikanın sadece sendika tüzelkişiliğini ilgilendiren davalarda veya sendika üyelerinin tümünü ilgilendiren davalarda dava ehliyetine sahip olduğunu iddia etmek, AY m. 36 ve 53 ile bağdaşmaz. Kaldı ki, 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu'nun 19/2-f maddesinde, "...hukuki yardım gerekliliğinin ortaya çıkması durumunda üyelerini veya mirasçılarını, her düzeyde ve derecedeki yönetim ve yargı organları önünde temsil etmek veya ettirmek, dava açmak ve bu nedenlerle açılan davalarda taraf olmak", sendika ve konfederasyonların yetki ve faaliyet alanları içindedir.

Hak arama özgürlüğünün kısıtlanmaması ve gereksiz hak kayıplarına neden olunmaması için, sendikaların, bizzat üyelerini ilgilendiren bireysel konularda da, dava açma ehliyetlerinin bulunduğunu işaret eden, Danıştay 5. Dairesi'nin, içtihadının yerinde olduğunu belirtmek isteriz. Nitekim Danıştay daireleri arasındaki bu görüş ayrılığı, 3.3.2006 tarih ve E.2005/1, K.2006/1 sayılı Danıştay İçtihadı Birleştirme Kararı'yla çözüme kavuşturulmuştur. Danıştay İçtihadı Birleştirme Kararında 2004 yılında 1982 Anayasası'nın 90. maddesinin son fıkrasında yapılan değişikliğe atıf yapılmak suretiyle, kamu görevlileri sendika ve üst kuruluşlarının, sendika üyesi olan kamu görevlisinin isteği üzerine, statüsü ve bu statüsünden kaynaklanan hak, yükümlülük, görev ve sorumlulukları ile atama, nakil, disiplin ve personel hukukuna ilişkin diğer düzenlemelere dayalı olarak, üyeleri hakkında tesis edilen bireysel nitelikli işlemlere karşı, üyelerini temsilen avukatları aracılığıyla dava açabilecekleri ve bu nedenle açılan davalarda taraf olabilecekleri sonucuna ulaşılmıştır.

⁵³ Da. 11. D. E.2004/5740, K.2005/1355, DD, S. 110, 2005, s. 326.

İçtihadı Birleştirme Kararına göre, 4688 sayılı kanunun 19/f maddesi, sendika ve üst kuruluşlarının, bizzat taraf oldukları hukuki ilişkiler dolayısıyla davacı ve davalı oluş sıfatları ile ortak çıkarların korunması için tanınan davacı olabilmeye sıfatından başka, hukuki yardım gerekliliğinin ortaya çıkması durumunda üyelerini veya bunların mirasçılarını her derecedeki yargı organları önünde temsil etmek ve dava açma hakkı tanımaktadır. Bu bağlamda kanun koyucu 19/f maddesi ile sendika ve üst kuruluşları, diğer tüzel kişiliklere genel hükümler uyarınca tanınan taraf olma ve dava açma ehliyetinin dışında, üyelerini ve bunların mirasçılarını temsil etme ve ettirme yetkisi ile donatmaktadır. Buna göre, söz konusu maddenin sendikalara ve üst kuruluşlarına tanıdığı yetkinin ehliyet değil temsil bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Gerek metindeki terimlere bağlı olarak maddenin yorumu, gerekse madde gerekçesi ile konuya ilişkin tarihsel süreç ve mevzuatımızda yapılan değişiklikler dikkate alındığında 4688 sayılı kanunun 19/f maddesi uyarınca kamu görevlileri sendikalarına, üyelerinin haklarını korumak amacıyla tanınmış olan dava açma hakkının kullanımında sınırlamaya gidilmesi, Anayasanın hak arama hürriyetine ilişkin 36. maddesi kuralına uygun düşmeyeceği gibi; 151 sayılı Sözleşmenin, yukarıda anılan 1. ve 3. maddelerine de aykırılık oluşturacağı açıktır...⁵⁴

Yukarıda açıklanan nitelikte, dava açmak veya yargı mercilerine başvurmak, kamu görevlilerinin kuracakları "sendikalara" ve "üst kuruluşlarına" tanınmış bir yetkidir. Bu nedenle, sendika ve üst kuruluşlarının il temsilciklerinin, üyeleri adına dava açma ehliyeti bulunmamaktadır.⁵⁵

Yine sendikaların kurulu buldukları iş kollarındaki işyerlerini ilgilendiren konularda, dava açma ehliyetleri vardır. Danıştay 10. Dairesi, "Uşak Yem Sanayi TAŞ'ın, özelleştirilmesi işlemine karşı, dava açan sendikanın, dava açma ehliyetini olduğunu belirterek, aksi yöndeki Manisa İdare Mahkemesi kararını bozmuştur".⁵⁶

c. Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları:

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, belli bir mesleğe mensup olanların müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlerine uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleri ile ve halk ile olan

⁵⁴ RG, 18.6.2006, S. 26202.

⁵⁵ DİDDGK, E.2000/751, K.2003/277, DKD, S. 2, 2003, s. 109.

⁵⁶ Da. 10. D. E.1995/4319, K.1996/2743. Karar için bkz., [http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/Danistay Bilgi Bankası](http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/Danistay%20Bilgi%20Bankasi) (Erişim Tarihi: 10.06.2006)

ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak üzere meslek disiplini ve ahlakını korumak maksadı ile kanunla kurulan ve organları kendi üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında, gizli oyla seçilen kamu tüzelkişileridir (AY m. 135).

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, kuruluş amaçları dışında faaliyette bulunmaları yasaklanmıştır (AY m. 135/3).

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, devlet tüzelkişiliği dışında ayrı kamu tüzelkişilikleri bulunduğundan, kendi tüzelkişiliklerini ilgilendiren davalarda, dava açma ehliyetleri olduğu konusunda herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır.

Tarafı doğrudan doğruya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşu olan davalarda, bu kurumların, dava açma ve davalı olabilme ehliyetleri, onların, sahip oldukları kamu tüzelkişiliğinin bir sonucudur.

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarından, barolar, avukatlık mesleğini geliştirmek, meslek mensuplarının birbirleri ve iş sahipleriyle olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni sağlamak; meslek düzenini, ahlakını, saygınlığını, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını savunmak ve korumak, avukatların ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tüm çalışmaları yürüten, tüzelkişiliği bulunan, çalışmalarını demokratik ilkelere göre sürdüren kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarıdır (Avukatlık Kanunu m. 78).

Barolar, devlet tüzelkişiliği dışında ayrı bir kamu tüzelkişiliğine sahip olduklarından dolayı, kendi tüzelkişiliklerini ilgilendiren, davalarda, dava açma ehliyetleri tamdır.⁵⁷

⁵⁷ "...Ankara Barosu Başkanlığı'nca, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin ve ASKİ idaresinin 10 yılı doldurmuş su sayaçlarının ön ödemeli elektronik kartlı sayaçla değiştirilmesine yönelik kararı ile sayaç bedeli olarak 200, montaj bedeli olarak 100 YTL alınmasına yönelik işlemlerin iptali istemiyle dava açılmıştır. Davayı ilk derecede gören, Ankara 7. İdare Mahkemesi 2005/2238 sayılı kararında, ehliyet hususunu tartışmamış, Ankara kamuoyunda çok tartışılan belediye uygulamasının yürütmesini, özetle şu gerekçelerle durdurmuştur; "...Olayda, davalı idarelerce peşin ödemeli sayaç takılmasını zorunlu kılan kararlar alındığı yine bu kapsamda 3516 sayılı yasada bu yönde bir düzenleme olmamasına karşın 10 yıllık periyodik muayene zamanı dolan mekanik su sayaçlarının yerine kartlı sayaç takılmasının zorunlu tutulduğu, sayaç bedeli olarak 200, montaj bedeli olarak da 100 YTL'nin abonelerden istenildiği, dolayısıyla kamu hizmetinin sunumu peşin ödemeye bağlanarak anılan anayasal ve yasal kamu hizmeti anlayışına uymayan, ticari niteliği ağır basan yeni bir ilişki biçimi oluşturulmak istendiği, bunun yanında ön ödemeli kartlı su sayaçlarının standartlarının ise mecburi uygulamada olmadığı, başka bir deyişle

Bunun yanı sıra, Danıştay içtihatları incelendiğinde, Baroların, çeşitli konularda, kendi tüzelkişiliklerini ilgilendirmeyen bazı konularda da, açtıkları davaların dinlendiği, ehliyet noktasında reddedilmediği görülmektedir. Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nun yeni tarihli bir kararına göre; "...Davacı İstanbul Barosu Başkanlığı, 13.7.2001 günlü 24461 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren, Sağlık Bakanlığı Meslek Liseleri Ödül ve Disiplin Yönetmeliği'nin, 'Örgün Eğitim Dışına Çıkarma' başlıklı 41. maddesinin (d) bendinde yer alan 'Fuhuş yapmak ya da cinsel ilişkiye girmiş olduğu tespit edilmiş olmak' hükmü ile 'uyarma, kınama ve mahrumiyet cezalarına itirazda bulunulamaz' hükmünün iptali istemiyle dava açmıştır. Gerek Danıştay 8.Dairesi, gerekse Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, davalı idarenin, 'İstanbul Barosunun dava açma ehliyeti bulunmadığı yönündeki itirazlarını', dikkate almamış ve davanın esasına incelemiştir."⁵⁸

Benzer bir kararda, İzmir Barosu Başkanlığı'nca, İzmir İli, Bergama İlçesinin Ovacık Çamköy-Narlıca Köyleri mülki sınırları içerisinde... Madencilik A. Ş. tarafından, siyanür içi yöntemiyle altın çıkartılması amacıyla kurulan işletmenin faaliyetine izin verilmesine ilişkin, 29.3.2002 günlü Bakanlar Kurulu prensip kararlarının iptali istemiyle dava açılmıştır. Davayı ilk derecede gören, Danıştay 8 ve 6. Daireleri Müşterek Kurulu'nun, 23.6.2004 günlü E.2004/27, K.2004/30 sayılı kararıyla, "...1136 sayılı Yasa'nın 76. maddesi uyarınca; avukatlık mesleğine mensup olanlarının müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerine uygun olarak gelişmesini, iş sahipleri ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak üzere meslek disiplini ve ahlakını korumak amacıyla kurulan, tüzelkişiliğe sahip kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşu olan davacının belirtilen anlamda, meşru, kişisel ve güncel bir menfaatinin etkilenmediği, dolayısıyla işlemle menfaat ilişkisi bulunmadığından, davanın ehliyet yönünden reddine karar verilmiştir".

Temyiz aşamasında Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, "Hukukun üstünlüğünü savunmak ve korumakla görevi bulunan Baro'nun, yargı kararını uygulamadığı ve çevre sorunlarına yol açtığını öne sürdüğü

bu sayacın ölçüler ve Türk Standartlarını düzenleyen mevzuatta tanımlanmadığı görülmektedir. Bu durumda davanın konusuyla sınırlı olmak üzere davalı idarelerin 10 yılını doldurmuş su sayaçlarının zorunlu olarak ön ödemeli elektronik kartlı sayaçla değiştirilmesine ve buna bağlı olarak sayaç bedeli olarak 200, montaj bedeli olarak 100 YTL. İstenilmesine ilişkin işlem, karar ve tasarruflarında hukuka uyarlık bulunmamıştır...". Karar için bkz. http://www.ankarabarusu.org.tr/Pg_Pb_List.aspx?Tip=Duyuru&Count=10 (Erişim Tarihi: 10.7.2006).

⁵⁸ DİDDK, E.2003/417, K.2005/234, DD, S. 110, 2005, s. 66.

*Bakanlar Kurulunca alınan prensip kararı ile menfaat ilgisinin bulunduğu-
nun açık olması nedeniyle, temyiz isteminin kabulüne karar vermiştir”.*⁵⁹

Danıştay 10. Dairesi de, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarından olan, Türkiye Barolar Birliği’nin, “kesinleşmiş yargı kararlarının uygulanmamasını öngörür nitelik taşıyan ve Resmi Gazete’de yayımlanan, Bakanlar Kurulu prensip kararının, iptali istemiyle açtığı davada, davalı idarenin; Türkiye Barolar Birliği’nin, bu davada dava açma ehliyeti olmadığına dair, savunmasına itibar etmemiş, davanın esasını incelemiştir”.⁶⁰

Danıştay 10. Dairesi, bir kararında ise, “Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşu olan Elektrik Mühendisleri Odasının, Türkiye Elektrik Kurumu’nun, iki ayrı anonim şirket olarak teşkilatlanmasına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı’nın, iptali istemiyle açtığı davayı, ehliyet yönünden reddetmiştir”.⁶¹ Ancak Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği’nin, 15.12.1998 tarih ve 23554 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan, “İpek Yolu Vadisi Serbest Bölgesinin Yer ve Sınırlarının Belirlenmesi ve Kurulup İşletilmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı’nın iptali istemiyle açtığı dava, Danıştay 10. Dairesi’nce, ehliyet konusu tartışılmaksızın, esastan incelenmiştir”.⁶²

Ayrıca, Türkiye Musiki Eser Sahipleri Meslek Birliği’nin, 24.9.2002 tarih ve 24886 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan, “Fikir ve Sanat Eserleri Sahipleri ile Komşu Hak Sahipleri Meslek Birlikleri ve Federasyonlar Hakkındaki Tüzükte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Tüzüğün” 17. maddesinin, iptali istemiyle açtığı dava, Danıştay 10. Dairesi’nce, esastan karara bağlanmıştır.⁶³ Danıştay başlarda, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, üyeleri adına dava açma yetkilerinin bulunmadığını içtihat etmiştir. Örneğin, Türk Eczacılar Birliği’nin, üyeleri adına açtığı davayı, Danıştay Dava Daireleri Kurulu, ehliyet yönünden reddetmiştir.⁶⁴

Aynı şekilde, Danıştay 4. Dairesi, Türkiye Barolar Birliği tarafından, 31.8.1989 gün ve 20268 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan, “197 sayılı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği’nin”, iptali istemiyle açtığı davayı, “...1136 sayılı Avukatlık Kanunu’nun 110. maddesinde, Türkiye Barolar Birliği’nin, 17 bent halinde sayılmış olan görevleri arasında, Baro mensuplarının genel menfaatleri ve mesleğin ahlak ve düzen ve geleneklerini korumak,

⁵⁹ DİDDGK, E.2004/2163, K.2004/788, DKD, S. 6, 2005, s. 37.

⁶⁰ Da. 10. D. E.2002/4061, K.2004/5219, DKD, S. 6, 2005, s. 236.

⁶¹ Da. 10. D. E.1993/4903, K.1993/4528. Karar için bkz., [http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/Danistay Bilgi Bankası](http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/Danistay%20Bilgi%20Bankasi) (Erişim Tarihi: 10.06.2006)

⁶² Da. 10. D. E.1999/474, K.2005/3949, DD, S. 111, 2006, s. 292.

⁶³ Da. 10. D. E.2002/7366, K.2005/2483, DD, S. 111, 2006, s. 288.

⁶⁴ DDDK, E.1968/197, K.1970/730, DD, S. 3, s. 173.

bunun için gerekli mercilere başvurularda bulunmak, avukatların meslekte gelişmesini teşvik edecek ve sağlayacak her türlü tedbirleri almak, kanunların avukatlara tanındığı, hakların gerçekleşmesine ve yüklediği görevlerin tam ve şerefli bir şekilde yerine getirilmesine çalışmak bulunmaktadır. Avukatlık Kanunu'nun, yukarıda değinilen 110. maddesiyle, dava konusu yapılan tebliğ ile getirilen yükümlülüklerin, Türkiye Barolar Birliği'nin menfaatlerini ihlal edici nitelikte bulunmadığı sonucuna varıldığından, iptal davasını açabilmesi için aranan, menfaat ihlali koşulu gerçekleşmediğinden, dava ehliyet yönünden reddedilmiştir",⁶⁵

Ancak Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Mimarlık Odası'nın, hazinenin mülkiyetinde bulunan Beşiktaş-Vişnezade Mahallesi'nde bulunan, 703 ada, 24 parsel sayılı Maçka Kışlası vasıflı taşınmazı üzerinde, 49 yıl süreyle, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Başkanlığı lehine, irtifak hakkı kurulmasına ilişkin, 16.8.1990 günlü Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nca onaylı işlemin, iptali istemiyle açılan davada, İstanbul 2. İdare Mahkemesi, İstanbul Teknik Üniversitesi'ne tahsisli olan, Maçka Kışlasının bir başka kamu kuruluşu olan, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Başkanlığı lehine, irtifak hakkı tesisine ilişkin işlemin, 6235 sayılı, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu'nun 2 ve 15. maddelerinin birinci fıkrasında belirtilen, amaçlardan, mimarlık mesleğinin genel menfaatini ilgilendiren bir işlem olarak nitelendirilmesine olanak bulunmadığı, dolayısıyla Mimar Odası'nın bu işleme yönelik dava açma ehliyeti bulunmadığından, davayı ehliyet yönünden reddetmiştir. Temyiz aşamasında, Danıştay 10. Dairesi, "...hukuk devletin ögesi olan idarenin yargısal denetiminin sağlanması, iptal davaları yolu ile olur. İptal davaları ile idari işlemlerin hukuka uygun olup olmadığının saptanmasına, hukukun üstünlüğüne saygı duyulmasına, sonuçta idarenin hukuka bağlılığının sağlanmasına çalışılmaktadır. Bunun için, ülkede yaşayan herkesin, menfaat gereği, toplumun ve dolayısıyla bireyin menfaatini zedeleyen hukuk devleti esaslarına aykırı, kamu yararını ihlal eden işlemlerin hukuk âleminden silinmesini sağlamak için, bu işlemlere karşı bireylerin dava açma hakkını geniş yorumlamak gerekmektedir. 6235 sayılı, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu'nun 1. maddesinde; birlik ve odanın, kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşu olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla, davacı birliğin kamu yararını koruma görevi ve yükümlülüğü, bir kamu kurumu olmasının doğal sonucu olarak tanınmış olmaktadır. Dava konusu taşınmaz, tescilli kültür varlığı ve mimari değeri olan bir eser olduğu anlaşıldığından, bu taşınmazla ilgili alınan kararın "kamu yararı"na uygun olmadığı açısından, yargı denetimine tabi tutulması

⁶⁵ Da. 4. D. E.1989/2467, K.1980/3275, DD, S. 82, s. 345.

amacıyla açılan davada, Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Mimar Odası'nın, dava açma ehliyeti bulunduğuna karar vermiştir".⁶⁶

Yine Danıştay 5. Dairesi, Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi'nin Sağlık Bakanlığı'nca hazırlanıp 28.8.2003 günlü, 25213 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Eğitim Personelinin Nitelik ve Seçim Esasları Hakkında Yönetmeliğin" tüm maddeleri ile bu Yönetmeliğe dayalı olarak 5 Temmuz 2004 günü yapılacağı 7.4.2004 tarihinde ilan edilen şef ve şef yardımcılığı sınavının, söz konusu Yönetmeliğe dayalı sınavsız atama işlemlerinin iptalini ve yürütmenin durdurulması istemiyle yaptığı başvuruda, Türk Tabipleri Merkez Birliği'nin dava açma ehliyetinin var olduğunu kabul etmiştir. Mahkeme kararına göre "...Tabipliğin kamu ve kişi yararına uygulanıp geliştirilmesini sağlamak, üyelerinin menfaatiyle kamu yararını denkleştirmekle görevli Türk Tabipleri Birliğinin, ilgili mevzuat hükümleri ve asıl atama yöntemi ihmal edilip bir kısım meslek mensuplarını ayrıcalıklı konuma yükselten yönetmeliğe dayalı sınavsız atama işlemlerini irdelleyip dava konusu etmesi, üstlendiği görevin doğal sonucudur. 6023 sayılı Yasanın yukarıda sözü edilen hükümleri ve yapılan değerlendirmeler karşısında, davacı Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi'nin, Birlik üyelerinin hukukunu korumak amacıyla dava açabileceğinin; esasen, Yasa ile belirlenmiş olan kuruluş amacı göz önünde bulundurulduğunda, düzenleyici işlemlerin yanı sıra, bu düzenleyici işlemlerin uygulama işlemleri niteliğindeki sınavsız atama işlemlerine karşı da dava açma ehliyetinin var olduğunun kabulü gerekmektedir..."⁶⁷. Ancak Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyinin, kanunla kendisine verilen görevler bakımından Birliği temsilen genel düzenleme olan dava konusu Yönetmeliğe karşı dava açma ehliyeti bulunmakta ise de, Birlik tüzel kişiliğini ve tabiplik mesleğini ilgilendiren meşru ve güncel bir menfaat ilişkisi bulunmayan, ayrıca üyelerinin hak ve menfaatleri arasında "birliktelik" olmayan, mensupların "ortak" çıkarlarını zedelemeyen, farklı yerlerdeki ve farklı ihtisas alanlarındaki klinik ve laboratuarlara atama yapılması nedeniyle ancak mensupların kişisel çıkarlarını etkilemesi söz konusu olan tamamen bireysel nitelikteki şef ve şef yardımcılığı kadrolarına sınavsız yapılan atama işlemlerine karşı subjektif anlamda dava açma ehliyeti bulunmadığına karar vermiştir..."⁶⁸

⁶⁶ Da. 10. D. E.1993/4733, K.1994/4393. Karar için bkz. Gözübüyük, s. 171.

⁶⁷ Karar için bkz., http://www.ttb.org.tr/eweb/guncel/karar_34.php (Erişim Tarihi: 30.11.2006).

⁶⁸ Karar için bkz., http://www.ttb.org.tr/eweb/guncel/karar_39.php (Erişim Tarihi: 30.11.2006).

d. Belde veya Köy Sakini Olma

Belde veya köy sakini olma sıfatıyla, belirli bir belediye veya köy sınırları içinde yaşayan insanların, yaşadıkları çevreyle ilgili olarak alınan kararların, yapılan işlemlerin yargısal yolla denetlenme imkânına sahip olmaları gerekir. Zira kişilerin yaşadıkları belde, salt orada yaşamaktan kaynaklanan, bazı menfaatleri var olabilir. Örneğin, emekliliğini spor yaparak, daha sağlıklı geçirmek isteyen bir kişinin, satın almayı düşündüğü evin, yeşil bir alana yakın olmasını istemesi sonucu, aldığı evin civarında bulunan, yeşil alanın, belediyece yıkılarak, yerine bir başka inşaatın yapılacağına ilişkin kararın iptali istemiyle açacağı davada, menfaati bulunmaktadır. Yine, aynı örnekte, yeşil alanının çevresinde bulunan ve küçük çocuklarını zaman geçirmek için oraya götüren annenin dahi, belediyenin yeşil alanın yıkılması hakkında aldığı kararın iptali istemiyle açacağı davada, menfaati bulunmaktadır.

Danıştay uzun süre, salt belde sakini olmanın, idari yargıda iptal davası açabilmek için, yeterli olmadığını içtihat etmiştir.⁶⁹ Ancak, Danıştay'ın bu içtihatlarını değiştirme eğiliminde olduğunu sevinerek görmekteyiz. Danıştay 6. Dairesi'nin kararına göre; *"beldenin ve beldeye yaşayanların hayatını yakından ilgilendiren fiziksel çevreyi sağlıklı kılmak amacı ile yapılması öngörülmüş aktif yeşil alanın (çocuk bahçesinin), tamamının kaldırılması sonucunu doğuran, imar planı değişikliği işlemini en azından beldeye yaşayan bir kişi olarak davacını menfaatini ihlal ettiği gözetilmeksizin, mülkiyet ilişkisinden söz edilerek davanın ehliyet yönünden reddedilmesi, usul ve yasaya uygun olmadığından, aksi yöndeki İdare mahkemesi kararını bozmuştur"*.⁷⁰

Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu da, bir kararında, *"Köy halkının, mera harman yeri olarak kullanılmasına tahsis edilen, taşınmazların, sadece bir kişinin kullanımına verilmesi işleminin köy sakini olan davacının, menfaatini ihlal ettiğine karar vermiştir"*.⁷¹

Danıştay 6. Dairesi'nin yeni tarihli diğer bir kararında ise; *"...dava İzmir, Gümüldür... Pafta... Parsel sayılı mülkiyeti hazineye ait taşınmazın, arıtma tesisi alanı olarak ayrılmasına ilişkin, 24.10.2001 günlü 4 sayılı Belediye Meclis kararının ve bu işlemin değiştirilmesi istemiyle"* açılmıştır.

⁶⁹ Da. 6. D. E.1968/2553, K.1970/835. Karar için bkz., Gözübüyük, s. 177.

⁷⁰ Da. 6. D. E.1987/931, K.1988/417, DD, S. 72-73, s. 361; Aynı yönde bkz., Da. 6. D. E.1991/3829, K.1992/1435, DD, S. 86, s. 319; Da. 6. D. E.1993/1858, K.1993/5451, DD, S. 89, s. 370.

⁷¹ DİDDGK, E.1995/396, K.1996/598. Karar için bkz., <http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/Danistay/Bilgi/Bankasi> (Erişim Tarihi: 16.08.2006).

Davacılar, arıtma tesisinin kurulduğu taşınmazın zilyedi konumundadırlar. Davacılar, davalarını da, bu sıfatlarına dayandırmışlardır. Danıştay 6. Dairesi, *“taşınmaz maliki olmayan ve dava açma ehliyetini belde sıfatına değil, taşınmaz zilyedi olma olgusuna dayandıran, davacıların, ilerde doğması ihtimali bulunan bir hak iddiasına dayandırdıkları davayı, ehliyet yönünden reddetmiştir”*.⁷²

e. Milletvekilliği Sıfatı-Belediye Meclis Üyeliği

1982 Anayasasının 80.maddesine göre, *“Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, seçildikleri bölgeyi değil veya kendilerini seçenleri değil, bütün Milleti temsil ederler”*. Bu esastan hareket edilerek, milletvekilinin, salt bu sıfatına dayanarak iptal dava açması, günümüzdeki idari yargı anlayışı karşısında pek kabul görececek bir esas değildir, nitekim, Danıştay 5. Dairesi, *“bir milletvekilinin, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü’ne yapılan atama işleminin dayanağı olan 19.12.1989 günlü 1989-14901 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının iptali için açtığı davayı, ehliyet yönünden reddetmiştir”*.⁷³ Bir başka olayda ise Milletvekili olan davacı, milletin vekili olduğunu, hukukun üstünlüğünü sağlayacağına and içtiğine göre, yasal düzenlemelere, Anayasa’ya ve hukuka aykırı olan Bakanlar Kurulu Kararı’nın iptali istemiyle açtığı davada menfaatinin bulunduğunu iddia etmiştir. Bu iddia Danıştay 10. Dairesi’nce yerinde görülmemiştir. Daireye göre, *“milletvekilliği hukuksal bir statüdür. Bir milletvekilinin bu sıfatla dava açabileceği haller Anayasa’nın 85 ve 150. maddelerinde özel olarak düzenlenmiş olup, Anayasa Mahkemesi’ne anılan maddelerde öngörüldüğü biçimde iptal davası açılabilmesi, milletvekillerine milletin “vekaletini” aldıkları gibi bir düşünce ile iptal davası açabilmek yetkisi tanınmaz. Aksine bir düşünce kaynağını Anayasa’dan almayan bir yetkinin kullanılması anlamını taşır ki bunun da hukuken kabul edilmesine olanak bulunmamaktadır”*.⁷⁴

⁷² Da. 6. D. E.2004/6309, K.2005/2411, DD. S. 110, 2005, s. 207.

⁷³ Da. 5. D. E.1990/509, K.1990/1087, DD, S.81, s. 181; Aksi yönde bkz., Da. 10. D. E.1990/2308, K.1992/3555; Da. 10. D. E.1990/1742, K.2328. Kararlar için bkz., [http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/Danıştay Bilgi Bankası](http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/Danistay%20Bilgi%20Bankasi) (Erişim Tarihi: 05.12.2006)

⁷⁴ Da. 10. D. E.1995/2009, K.1995/3001. Kararın verildiği tarihte yürürlükte bulunan 2577 sayılı İYUK m. 2/1-a bendinde, iptal davası açmada “kişisel hakları ihlali edilen” koşulu yer almaktaydı. Buna karşılık temyiz incelemesi yapan İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, Anayasa Mahkemesi’nin, İYUK m. 2/1-a bendinde yer alan “kişisel hakları ihlal edilenler” ibaresini iptal etmiş olmasına rağmen, bu durumda dahi, davacı milletvekili sıfatı ile dava konusu Bakanlar Kurulu Kararının iptalini arasında menfaati alakasının kurulamayacağına karar vermiştir. Karar için bkz.,

Buna karşılık Danıştay 10. Dairesi dönemin ana muhalefet partisinin üst yöneticisi olan bir milletvekilinin, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu'nun 30.4.1987 tarih ve 54 sayılı kararı ile özelleştirilmesine karar verilen Uçak Servisi A. Ş. (USAŞ)'nin 10.000.000.000 TL nominal değerli sermayesinin %70'ine tekabül eden 7.000.000.000 TL nominal değerli hisselerinin SAS Service PartnerA/S (SSP) veya SSP'nin belirleyeceği SAS Şirketler grubundan bir şirkete satılması hakkında, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı'na bu satışla ilgili anlaşmalar yapmak yetkisi verilmesine ilişkin Yüksek Planlama Kurulu'nun 9.2.1989 gün ve 89/3 sayılı kararı ile Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi'ne verilen satış yetkisine dayanılarak USAŞ'ın satışına ilişkin 10.8.1989 tarih ve 89/21 sayılı Yüksek Planlama Kurulu kararının iptali istemiyle açtığı davada, dava açma ehliyetinin bulunduğunu içtihat etmiştir.⁷⁵

Yine bir milletvekilinin Türkiye Çimento ve Toprak Sanayi T.A.Ş.'nin bağlı ortaklıklardan olan Söke, Balıkesir, Pınarhisar, Ankara Çimento fabrikalarının Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu'na devredilen hisselerinin tamamı ile Afyon Çimento Fabrikasının hisselerinin %51'inin "*Societe Ciments Francais*" isimli bir Fransız şirketine satışına ilişkin Yüksek Planlama Kurulu Kararının iptali istemiyle açtığı davada, dava açma ehliyetinin bulunduğu içtihat etmiştir.⁷⁶

Belediye Meclis üyeliği sıfatına dayanarak, "*Mülkiyeti belediyeye ait olan taşınmazın, 2886 sayılı Yasa'nın 51/9 maddesi uyarınca, 49 yıl süreyle kiraya verilmesine ilişkin, belediye encümen kararının iptali istemiyle, dava açan, belediye meclis üyelerinin, açtığı davayı Antalya 1. İdare Mahkemesi, ehliyet yönünden reddetmiştir. Temyiz safhasında, Danıştay 10. Dairesi, "davacıların, uyuşmazlık konusu taşınmazın, kiralınması konusunda, belediye encümenine yetki veren belediye meclis kararının değil, taşınmazların 2886 sayılı Yasanın 51/9 maddesi uyarınca kiralınmasına ilişkin encümen kararının dayanağı meclis kararında, usul hataları yapıldığı iddiasıyla iptali ni istediklerinden tesis edilen idari işlemin hukuka uygunluğunun saptanması ve idarenin hukuka bağlılığının tespiti yönünden bu davayı açmada, meşru ve güncel menfaatleri bulunmaktadır. Ayrıca, davacıların, dava konusu encümen kararlarında karşı oy kullanmalarından dolayı, belde halkını koruma görevini yerine getirmediikleri gerekçesi, dava açma hakkını ortadan kaldırma-*

Gözübüyük/Tan, s. 367.

⁷⁵ Da. 10. D. E.1990/2308, K.1991/3355. Karar için bkz., [http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/Danistay Bilgi Bankası](http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/Danistay%20Bilgi%20Bankasi) (Erişim Tarihi: 06.12.2006)

⁷⁶ Da. 10D. 1990/1742, K.1991/2328. Karar için bkz., [http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/Danistay Bilgi Bankası](http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/Danistay%20Bilgi%20Bankasi) (Erişim Tarihi: 06.12.2006).

yacaktır. Bu nedenlerle, davayı ehliyet yönünden reddeden Antalya 1. İdare Mahkemesi'nin, kararını bozmuştur".⁷⁷

f. Vatandaşlık ve Vergi Yükümlülüğü Sıfatı

Salt Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının, iptal davası açmada yeterli bir koşul olduğunu söylemek güçtür. Ancak bazı konularda, salt vatandaşlık bağının, iptal davasını açmak için yeterli koşul sayılması düşünülebilir. Özellikle, tüm ülkeyi ilgilendiren, bütün vatandaşlar için etki ve sonuç doğuran hallerde, vatandaşlık sıfatı, iptal davası açmada, yeterli bir kriter sayılabilir.⁷⁸ Ancak, Danıştay 10. Dairesi bir kararında, *"Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma dışında bir niteliği olmayan kişinin, Sümerbank'ın, özelleştirilmesine ilişkin Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararını dava konusu edemeyeceğinden, davayı ehliyet yönünden reddeden, Ankara 6. İdare Mahkemesi'nin, kararını onamıştır"*.⁷⁹

Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nun yeni tarihli bir kararına konu olan bir olayda; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan bir kişi, bu sıfatına dayanarak, şair Nazım Hikmet Ran'ın, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından ıskatına ilişkin 25.7.1951 günlü, 3/13401 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın, geçersiz kaldığı ve uygulanamayacağı hususunun tespiti ile nüfus kaydında, 8.3.2002 günlü VGF 90 numaralı form düzenleterek ve düzenleyerek vatandaşlıktan ıskat işleminin iptali istemiyle dava açmıştır.

Davayı ilk derecede gören, Danıştay 10. Dairesi, *"iptal davasının içtihat ve doktrinde belirlenen hukuki nitelikleri göz önüne alındığında, idare hukuku alanında tek taraflı irade açıklamasıyla kesin ve yürütülmesi zorunlu*

⁷⁷ Da. 10. D. E.2002/4860, K.2002/80, DKD, S. 2, 2003, s. 323.

⁷⁸ Örneğin bir Türk Vatandaşı'nın "Irak'ın Kuveyt'i işgali üzerine ortaya çıkan savaş sırasında, Türkiye'de konuşlandırılmak amacıyla NATO'dan askeri kuvvet istenilmesine ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı'nın, iptali istemiyle açtığı davada, Danıştay 10. Dairesi, "Hukuk devleti esasının tüm kurum ve kuralları ile yerleştirilmesi, ülkede yaşayan herkesin menfaati gereği olduğundan, toplumun ve dolayısıyla bireyin menfaatini zedeleyen, hukuk devleti esaslarına aykırı uygulamalara ilişkin işlemlere karşı bireylerin dava açmakta menfaat ilişkisinin bulunmadığını söylemenin mümkün olmadığını, öte yandan, dava konusu Bakanlar Kurulu Kararı ile yabancı silahlı kuvvetlerin yurda çağırılması olayını, savaşı doğurucu, kışkırtıcı bir unsur olarak gören her Türk vatandaşının, hem hukuk devleti ilkesini yerleştirme gereği olarak, hem de ülkede çıkabilecek bir savaş bakımından kişisel, meşru ve aktüel bir menfaat bağı bulunmaktadır". Da. 10. D. E.1990/4944, K.1990/3569. Karar için bkz., [http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/Danıştay Bilgi Bankası](http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/Danistay%20Bilgi%20Bankasi) (Erişim Tarihi: 05.12.2006).

⁷⁹ Da. 10. D. E.1996/2608, K.1997/5233, DD, S. 96, s. 626.

nitelikte tesis edilen idari işlemlerin ancak bu idari işlemde meşru, kişisel ve güncel bir menfaat ilgisi kurulabilenler tarafından iptal davasına konu edilebileceğinin kabulünün zorunlu olduğu, Türk Vatandaşlık Kanunu'nun 34. maddesinde yer alan; "Kaybettirme ve çıkarma kararları şahsidir, ilgilinin eş ve çocuklarına tesir etmez" hükmü karşısında, dava açma hakkının esas hak sahibine ait olacağı, vatandaşlık hakkının şahsa bağlı haklardan olduğu ve dava konusu işleme dayanak oluşturan Bakanlar Kurulu kararının, dava konusu edilmediği göz önüne alındığında, vatandaşlığın kaybettirilmesine ilişkin kararın nüfus kütüğüne tesciline ilişkin işlem ile davacının, doğrudan bir ilişkisinin bulunmadığından, davayı ehliyet yönünden reddetmiştir.

Temyiz incelemesi yapan Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'na göre; "iptal davaları ile idari işlemlerin hukuka uygun olup olmadığının saptanmasına, hukukun üstünlüğünün sağlanmasına, böylece de, idarenin hukuka bağlılığının belirlenmesine, sonuçta hukuk devleti ilkesinin gerçekleşebilmesine olanak sağladığından bu davalarda menfaat ilişkisinin bu amaç doğrultusunda yorumlanması gerekmektedir. Nazım Hikmet Ran, Türk Dünyasında ve 20. yüzyıl dünya edebiyatının en büyük şairlerinden olup, milletlerarası bir kurum olan UNESCO'nun, şair için 100. Doğum yılı anısına, 2002 yılını "Nazım Hikmet Yılı" ilan etmesi, bu gerçeğin bir tasdiki olmaktadır. Nazım Hikmet'in, Türk ve Doğu halklarının şiirini büyük ölçüde etkilemiş, şiirde yeni yollar açmış, geçmiş ve gelecek yüzyılların ebediyen yaşayacak bir klasik olması itibarıyla hakkındaki vatandaşlıktan ıskat kararının nüfus kütüğüne tesciline ilişkin işlemin iptali istemi ile açılan bu davada, davacının güncel menfaati bulunduğu gibi, adı geçen şairin, ulusal sınırları da aşarak, dünya çapında kabul görmüş bir sanatçı olması nedeniyle, bir vatandaş olarak, davacının kişisel ve meşru menfaatinin de, ihlal edildiği anlaşıldığından, bakılan davada, davacının sübjektif ehliyetinin varlığı kabul edilmek suretiyle, davanın esasına incelenmesi gerekmektedir".⁸⁰

Vergi yükümlüsü sıfatı, vergi hukukundan doğacak bir uyumsuzlukta, dava açmak için yeterli bir ehliyet olduğu muhakkaktır. Özellikle, yerel yönetimlerin uygulanmasında, ortaya çıkabilecek masraflar nedeniyle, mükellef sıfatıyla dava açabilmesi mümkündür.⁸¹

⁸⁰ DİDDK, E.2004/3, K.2005/2371, DD, S. 111, 2006, s. 74.

⁸¹ "...Belediye masraflarının artmasını mucip olacak mahiyetteki yolsuz kararlara karşı belde sakinlerinden her biri iptal davası ikame edebilir. Çünkü belde sakinleri, belde masraflarına bir takım vergi ve resimler vermek suretiyle iştirak etmektedirler. Bu itibarla, hepsinin mükellef sıfatıyla, sarfiyatın yolsuz olmamasını istemekte menfaatleri vardır...". Sarıca, s. 40.

g. Kiracılık ve Zilyetlik Sıfatı

Aynı hakkın, şahsi hakka olan üstünlüğü, kendisini iptal davası açma sırasında da göstermektedir. Davacının, malik veya kiracı olması onun açacağı iptal davasının, dinlenip dinlenmeyeceğini doğrudan etkilemektedir.

Danıştay bazı kararlarında, taşınmazlarla ilgili olarak açılan, iptal davalarında, davacının taşınmazın kiracısı olması nedeniyle, davayı ehliyet yönünden reddetmektedir.⁸² Danıştay'ın bu nitelikte kararlarına rağmen, Fransız Danıştay'ı, kiracılık sıfatını, iptal davasını açmada yeterli saymaktadır⁸³. Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu ise, bir kararında, kiracılık sıfatının, iptal davasının açılabilmesi için yeterli saymıştır.⁸⁴

Danıştay 6. Dairesi, yeni tarihli bir kararında ise, *“Kiracının, sit alanından çıkarma ile ilgili işlemin iptali istemiyle açtığı davada, dava açma ehliyeti olmadığından”*, davayı ehliyet yönünden reddeden Ankara 11. İdare Mahkemesi'nin, kararını onamıştır.⁸⁵

Danıştay 6. Dairesi, *“zilyedin, taşınmazın parselasyona tabi tutulmasına ilişkin işleme karşı dava açma ehliyeti bulunmadığı”na hükmetmiştir.*⁸⁶

Danıştay'ın, kiracılık sıfatının, iptal davası açmak için yeterli sayılamayacağına ilişkin, kararlarına katılmak olanaksızdır. Menfaat ilişkisini mülkiyetle açıklayarak buna göre çözüme ulaşmak, iptal davaları ile ulaşmak istenen sonuç da göz önüne alındığında, daraltıcı bir yorum olarak kabul edilir.

Kiracılık sıfatının, iptal davasını açmada yeterli saymayarak, dar bir yorum yapan Danıştay 6. Dairesi, malik sıfatı söz konusu olduğunda ise, bu yorumu genişletmektedir. Danıştay 6. Dairesi'nin, yeni tarihli kararına göre; *“imar planı değişikliğine karşı uyumsuzluk konusu taşınmazın yakınındaki taşınmaz maliki olan kişinin dahi dava açma ehliyeti bulunmaktadır”*.⁸⁷

Danıştay 6. Dairesi, *“intifa hakkı sahibinin imar planı değişikliğine karşı açılan davada ehliyetinin bulunduğu”na karar vermişken,*⁸⁸ *“belediyenin*

⁸² Da. 6. D. E.1973/3117, K.1975/1330. Karar için bkz., Gözübüyük, s. 174.

⁸³ Gözübüyük/Tan, s. 351.

⁸⁴ DİDDGK. E.1987/47, K.1988/3, DKD, S. 72-73, s. 104.

⁸⁵ Da. 6. D. E.2003/3450, K.2004/6401, DD, S. 109, 2005, s. 199.

⁸⁶ Da. 6. D. E.1981/2303, K.1984/3079. Karar için bkz., <http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/DanistayBilgiBankasi> (Erişim Tarihi: 16.08.2006).

⁸⁷ Da. 6. D. E.2003/1712, K.2003/422, DKD, S. 3, 2004, s. 196.

⁸⁸ Da. 6. D. E.1983/767, K.1984/2527. Karar için bkz., <http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/DanistayBilgiBankasi> (Erişim Tarihi: 22.08.2006).

taşınmazında kiracı olan kişinin bu yerde yapılan parselasyon işlemine karşı dava açma ehliyetinin bulunmadığı"na hükmetmiştir".⁸⁹

h. Hizmetten Yararlanan Sıfatı

Bir kamu kurumundan ya da kamu hizmetinden yararlananların, bu hizmetlerle ilgili kararlara karşı dava açmakla kişisel menfaatlerinin bulunduğunu genel olarak kabul edilmektedir.⁹⁰ Kamu hizmetlerinden yararlanan ilgililerin, bu hizmetlerin yürütülmesi ve dağıtılmasıyla ilgili olarak hazırlanan tarifeler için açtıkları iptal davaları, Danıştay'ca kabul edilmektedir.⁹¹

Fransız Danıştay'ının uygulaması da bu yöndedir. Conseil d'Etat, "bir semtten tramvay yolunun kaldırılması", "tramvay ücretinin artırılması, kararlarına karşı" bu hizmetlerden yararlananların açtıkları davalara bakmış ve hizmetten yararlanmayı menfaat koşulu için yeterli saymıştır.⁹²

KAYNAKÇA

Akyürek, Akman, "Danıştay Kararlarında İptal Davalarının Menfaat İhlali Koşulunun Kişisellik Unsuru", *DD*, S. 81, 199.

Azrak, Ülkü, Hukuk Devleti, İdare Hukuku ve Danıştay, II. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, İdari Yargının Dünyada Bugünkü Yeri, Ankara 1993.

Çelikkol, Hüseyin, "İdari Yargıda Ehliyet ve Husumet", *AD*, S. 3, 1985.

Eroğul, Cem, *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı*, Ankara 1991.

Gözler, Kemal, *İdare Hukuku*, C. II, Bursa 2003.

Gözübüyük, A. Şeref, *Yönetsel Yargı*, Ankara 2003.

Gözübüyük, A. Şeref/Tan, Turgut, *İdare Hukuku*, C. II, *İdari Yargılama Hukuku*, Ankara 1999.

⁸⁹ Da. 6. D. E.1991/1677, K.1991/44. Karar için bkz., <http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/Danistay/Bilgi/Bankasi> (Erişim Tarihi: 22.08.2006).

⁹⁰ Da. 6. D. E.1985/45, K.1985/966. Karar için bkz., <http://www.danistay.gov.tr/e-hizmetler/Danistay/Bilgi/Bankasi> (Erişim Tarihi: 22.08.2006).

⁹¹ Da. 6. D. E.1950/726, K.1951/299, DKD, S. 53, s. 520.

⁹² Gözübüyük, s. 175.

Günday, Metin, *İdare Hukuku*, Ankara-2004.

Kuru Baki/ Yılmaz Ejder/ Arslan Ramazan, *Medeni Usul Hukuku*, Ankara 2003.

Onar, Sıddık Sami, *İdare Hukuku'nun Umumî Esasları*, 3. Baskı, C. II, İstanbul 1966.

Özay, İlhan, *Günışığında Yönetim*, İstanbul 1996.

Sarıca, Ragıp, *İdari Kaza*, C. I, İstanbul-1949.